

FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY PALACKÉHO V OLMOUCI
KATEDRA SLAVISTIKY

TOPONYMA - PŘEKLAD
CIZOJAZYČNÝCH GEOGRAFICKÝCH
NÁZVŮ DO ČEŠTINY A RUŠTINY

TOPONYMS - TRANSLATION OF FOREIGN
LANGUAGE GEOGRAPHICAL NAMES INTO
CZECH AND RUSSIAN LANGUAGES

(magisterská diplomová práce)

VYPRACOVALA: Bc. Pavlína Chmielová

VEDOUCÍ PRÁCE: PhDr. Milena Machalová

Olomouc 2014

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně a uvedla všechny použité prameny.

V Olomouci,

---

podpis

Děkuji PhDr. Mileně Machalové za konzultace, rady a připomínky, které mi během psaní magisterské diplomové práce poskytla.

---

podpis

OBSAH

ÚVOD	6
1. ONOMASTIKA.....	7
1.1. ONOMASTIKA JAKO VĚDNÍ OBOR.....	7
1.2. DĚLENÍ ONOMASTIKY	9
1.3. PROPRIALIZACE, APELATIVIZACE, TRANSONYMIZACE.....	11
2. TOPONOMASTIKA.....	13
2.1. TOPONYMUM.....	13
2.1.1. DRUHY ZEMĚPISNÝCH JMEN.....	14
2.2. POVAHA TOPONOMASTICKÉ PRÁCE.....	16
2.3. EXONYMA.....	17
2.3.1. VÝVOJOVÉ FÁZE ČESKÉ EXONYMIE	19
2.3.2. DŮVODY VZNIKU EXONYM A POSTUPNÉHO ÚPADKU UŽÍVÁNÍ EXONYM.....	22
2.3.3. KLASIFIKACE EXONYM.....	25
3. PŘEJÍMÁNÍ CIZOJAZYČNÝCH GEOGRAFICKÝCH JMEN.....	29
3.1. PŘEJÍMÁNÍ TOPONYM DO ČEŠTINY.....	29
3.2. PŘEJÍMÁNÍ VLASTNÍCH JMEN DO RUŠTINY.....	31
3.2.1. PŘEJÍMÁNÍ TOPONYM DO RUŠTINY.....	33
4. JAZYKOVÁ CHARAKTERISTIKA TOPONYM (EXONYM).....	35
4.1. PRAVOPIS RUSKÝCH CIZOJAZYČNÝCH TOPONYM	35
4.2. SKLOŇOVÁNÍ A ROD CIZÍCH ZEMĚPISNÝCH JMEN V ČEŠTINĚ A RUŠTINĚ.....	37
4.2.1. SKLOŇOVÁNÍ CIZÍCH ZEMĚPISNÝCH JMEN V ČEŠTINĚ	38
4.2.2. SKLOŇOVÁNÍ CIZÍCH ZEMĚPISNÝCH JMEN V RUŠTINĚ	40
5. PŘEJÍMÁNÍ TOPONYM DO RUŠTINY A ČEŠTINY	42
5.1. PŘEJÍMÁNÍ ČESKÝCH TOPONYM DO RUŠTINY	42
5.1.1. NÁZVY ČESKÝCH MĚST V RUŠTINĚ	42
5.1.2. NÁZVY ČESKÝCH POHOŘÍ A HOR V RUŠTINĚ	44
5.1.3. NÁZVY ČESKÝCH ŘEK V RUŠTINĚ.....	46
5.2. OBECNÁ PRAVIDLA PRO PŘEVÁDĚNÍ ČESKÝCH TOPONYM DO RUŠTINY	47
5.3. PŘEJÍMÁNÍ RUSKÝCH TOPONYM DO ČEŠTINY	51

5.3.1.	NÁZVY RUSKÝCH MĚST V ČEŠTINĚ	52
5.3.2.	NÁZVY RUSKÝCH POHOŘÍ A HOR V ČEŠTINĚ	53
5.3.3.	NÁZVY RUSKÝCH ŘEK V ČEŠTINĚ.....	54
5.4.	TRANSLITERACE AZBUKY PODLE ČSN ISO 9	55
5.5.	PŘEJÍMÁNÍ ANGLICKÝCH TOPONYM DO RUŠTINY	56
5.5.1.	NÁZVY ANGLICKÝCH MĚST V RUŠTINĚ	56
5.5.2.	NÁZVY ANGLICKÝCH POHOŘÍ A HOR V RUŠTINĚ	58
5.5.3.	NÁZVY ANGLICKÝCH ŘEK V RUŠTINĚ.....	59
5.6.	PŘEJÍMÁNÍ ANGLICKÝCH TOPONYM DO ČEŠTINY.....	60
5.6.1.	NÁZVY ANGLICKÝCH MĚST V ČEŠTINĚ	60
5.6.2.	NÁZVY ANGLICKÝCH POHOŘÍ A HOR V ČEŠTINĚ	61
5.6.3.	NÁZVY ANGLICKÝCH ŘEK V ČEŠTINĚ	62
ZÁVĚR.....		64
РЕЗЮМЕ		68
BIBLIOGRAFIE		78
ANOTACE		81

ÚVOD

Předmětem naší diplomové magisterské práce je překlad cizojazyčných geografických názvů do ruštiny a češtiny. Tato problematika se nám jeví jako velmi zajímavé a zároveň poměrně složité téma, neboť při překladu toponym z cizích jazyků může nastat celá řada potíží a nejasností především ve způsobu jejich přejímání. Právě tato okolnost je jedním z důvodů, proč jsme se rozhodli tomuto tématu v naší diplomové práci věnovat.

Cílem diplomové magisterské práce na téma „Toponyma – překlad cizojazyčných geografických názvů do češtiny a ruštiny“ je poskytnout co nejucelenější výklad toho, co jsme se o toponymech a také o jejich přejímání do češtiny a ruštiny dozvěděli z odborné literatury, a tyto poznatky srozumitelným způsobem prezentovat.

V prvních kapitolách se budeme zabývat obecnou charakteristikou a stručnou historií onomastiky, vědy, jejímž předmětem výzkumu jsou vlastní jména (onoma, propria). Následující část diplomové práce budeme věnovat toponymům, tedy geografickým (zeměpisným) jménům, jejichž výzkumem se zabývá věda, která se nazývá toponomastika. Zeměpisná jména rozčleníme do jednotlivých skupin a seznámíme se s povahou toponomastické práce. Dále vysvětlíme pojem exonymum, jemuž zasvětime také podstatnou část naší práce. Další oddíl práce věnujeme přejímání cizojazyčných geografických názvů do češtiny a ruštiny a také jazykové charakteristice toponym, tj. pravopisu, skloňování a rodu. V poslední části provedeme analýzu excerpt českých, ruských a anglických toponym z map, atlasů a internetových článků, rozdělíme je do skupin na česká, ruská a anglická města, pohoří, hory a řeky. Z těchto excerpt vybereme část, kterou budeme prezentovat v abecedním pořadí v tabulkách, ve kterých uvedeme jejich originální název v daném jazyce, jejich přejatou podobu v češtině nebo ruštině a určíme typ překladatelské transformace, pomocí které bylo dané toponymum do určitého jazyka přejímáno.

Abychom mohli dané téma zpracovat, museli jsme prostudovat odbornou literaturu věnující se danému tématu a provést excerpci z různých map, atlasů a internetových článků. Stěžejním materiálem pro naši práci byla publikace Rudolfa Šrámka Úvod do obecné onomastiky a kniha Vladimíra Šmilauera Úvod do toponomastiky.

1. ONOMASTIKA

Geografickými jmény neboli toponymy se zabývá věda, která se nazývá toponomastika. Tato věda je součástí onomastiky, neboť toponyma se řadí mezi vlastní jména. První kapitolu tedy věnujeme právě onomastice, abychom objasnili problematiku této vědní disciplíny.

1.1. ONOMASTIKA JAKO VĚDNÍ OBOR

„Povaha onomastiky jako vědeckého oboru a její postavení v systému společenských věd jsou dány:

- a) předmětem výzkumu, tj. vlastními jmény (onymy, proprii) jako prvků (jevů) jazyka,
- b) povahou a podstatou systému jazykových i mimojazykových kategorií, které jsou nezbytně nutné ke vzniku vlastních jmen a jejich fungování ve společenské komunikaci (patří sem především kategorie onymického objektu, onymického obsahu a onymických funkcí),
- c) teoretickými východisky a speciálními pracovními metodami (tj. obecnou onomastickou teorií a metodologií).¹

Ruští lingvisté, kteří se touto problematikou zabývají, definují onomastiku následujícím způsobem: „В науке о языке существует специальный раздел, целое направление лингвистических исследований, посвященное именам, названиям, наименованиям – ономастика. Ономастика (от греч. *onomastikys* – относящийся к наименованию, *упраг* > имя, название):

- 1) раздел языкознания, изучающий собственные имена, историю их возникновения и преобразования в результате длительного употребления в языке-источнике или в связи с заимствованием в другие языки.
- 2) Собственные имена различных типов (ономастическая лексика), онимия, которая в соответствии с обозначаемыми объектами делится на антропонимию, топониимику, зоониимию (собственные имена животных), астрониимию, космономию (название зон и частей Вселенной), теониимию (имена богов) и др.²

---

¹ Rudolf Šrámek: Úvod do obecné onomastiky, Brno 1999, str.: 11

² С. А. Попов: Что такое ономастика?, 2013, dostupné z WWW: <http://www.onomastika.ru/terms/onomastika>, [2014-03-12]

Onomastika je vědní obor, jehož předmětem výzkumu jsou vlastní jména (onyma, propria). Nauka o vlastních jménech se začala plně rozvíjet od 50. - 60. let 20. století. Do té doby byla onomastika pomocnou vědou historickou (geografická, sociologická, kulturní historie aj.), avšak v 60. - 70. letech 20. století se onomastika, především toponomastika a antroponomastika, začala řadit mezi samostatné lingvistické disciplíny.³

Ve svých počátcích si onomastika mezi lingvisty velkou důvěru nezískala. Na začátku svého vývoje byl její zájem zaměřen převážně na budování materiálových východisek, tzn., že s onomastikou se pracovalo především pomocí heuristických metod a její výklady nepřekročily obraz klasického filologického rozboru. Budování těchto rozsáhlých materiálových východisek bránilo v zakládání teorie oboru a zobecňujícím studiím.⁴

Proti zúženému, etymologicky chápanému pojetí onomastiky stojí pojetí, které je založeno na výsledcích teoretického studia propriální sféry jazyka. Onomastiku chápeme jako nauku o vzniku a fungování propriálních pojmenovacích soustav, o jejich realizacích v konkrétních podmínkách jak společenských, tak i časových a místních, a jako nauku o konkrétních prvcích těchto soustav. Onomastika je subdisciplína lingvistiky s relativně značnou mírou autonomnosti, která je daná nejen rozsahem přítomnosti mimojazykových faktů, ale také přítomností systémotvorných kategorií odlišujících se od apelativní sféry jazyka.⁵

Současná onomastika je ruskými lingvisty popisovaná takto: „Это комплексная научная лингвистическая дисциплина, обладающая своим кругом проблем и методов. Ономастические исследования помогают изучению путей миграции отдельных этносов, выявлению мест их прежнего обитания, установлению более древнего состояния отдельных языков, определению языковых и культурных контактов разных этносов.“⁶

Jak již bylo zmíněno výše, předmětem onomastického výzkumu jsou vlastní jména. Rudolf Šrámek je ve své knize Úvod do obecné onomastiky definuje takto: „Jsou to jazykové (lexikální) jednotky, které v protikladu k apelativům (jménům obecným) na nepojmové bázi pojmenovávají komunikativně individualizované objekty. Hlavní funkcí vlastních jmen (VJ) je propriální pojmenované objekty v rámci objektů téhož druhu

---

³ Rudolf Šrámek: Úvod do obecné onomastiky, Brno 1999, str.: 3

⁴ Rudolf Šrámek: Úvod do obecné onomastiky, Brno 1999, str.: 51

⁵ tamtéž

⁶ С. А. Попов: Что такое ономастика?, 2013, dostupné z WWW: <http://www.onomastika.ru/terms/onomastika>, [2014-03-12]

individualizovat (tj. ohraničit je jako neopakovatelnou jednotlivinu), diferencovat (tj. odlišit v rámci téhož druhu objektů jednotlivé prvky dané množiny nezaměnitelným způsobem od sebe) a ‚lokalizovat‘ (tj. zařadit propriálně pojmenovaný objekt do určitých věcných, prostorových, sociálních, kulturních, historických nebo ekonomických vztahů). Z těchto hlavních funkcí vyplývají všechny vlastnosti a systémové jevy, které jsou charakteristické pro vlastní jména a které na obecné úrovni tvoří opozici vůči vlastnostem a funkcím apelativ.“⁷

Vlastní jména (*propria*) zauímají v jazyce jiné postavení než slova obecná (*apelativa*). Odlišnost je daná především tím, že vlastní jména mají jinou podstatu kategorie významu a jiný rozsah a cíl fungování než apelativa. Základním cílem *propria* je pojmenovat daný objekt jako jednotlivinu a v komunikaci ho identifikovat jako jeden prvek dané množiny objektů téhož druhu, odlišit ho od jiných a lokalizovat, tj. určit jeho pozici (umístění) v systému daných objektů. Např. oikonymem (*toponymum* sídlištního objektu) *Benešov* pojmenováváme konkrétní oikonymický objekt, abychom ho odlišili od jiných objektů z téže třídy oikonymických (např. od objektu *Praha, Brno, Ostrava, Nová Ves* atd.), abychom ho prostřednictvím oikonymického významu ‚město ležící na jihovýchod od Prahy, mající tyto znaky: ...‘ identifikovali a dále ho byli schopni lokalizovat jak horizontálně (tj. zeměpisně), tak i vertikálně (tj. z hlediska klasifikace sídel v řadě velkoměsto – město – maloměsto – vesnice – samota ... jako ‚město‘, pokud hovoříme o okresním městě Benešov).⁸

1.2. DĚLENÍ ONOMASTIKY

Onomastika se podle Rudolfa Šrámkova člení podle druhové povahy onymických objektů do tří velkých základních plánů (prostorů):

- a) **Plán geonymický** – zahrnuje všechny třídy toponym⁹ (vlastní jména zeměpisná) a kosmonym (vlastní jména nebeských těles). Geonymické objekty jsou fixovatelné kartograficky.
- b) **Plán bionymický** – zahrnuje antroponyma, pseudoantroponyma a zoonyma, tj. jména živých onymických objektů.

⁷ Rudolf Šrámek: Úvod do obecné onomastiky, Brno 1999, str.: 11

⁸ Rudolf Šrámek: Úvod do obecné onomastiky, Brno 1999, str.: 128

⁹ definice toponyma viz kapitola 2.1. Toponymum

- c) **Plán chrématonymický** – zahrnuje vlastní jména pro objekty, vztahy a jevy, které vznikly lidskou činností (společenskou, politickou, kulturní apod.)

Tomuto členění odpovídá také rozdělení vlastních jmen na geonyma, bionyma, chrématonyma, včetně jejich subsystémů a rovněž dělení onomastiky na geonomastiku, bionomastiku a chrématonomastiku, včetně jejich subdisciplín (např. toponomastika, kterou se budeme v dalších kapitolách obsáhleji zabývat, hydronomastika, andronomastika aj.).¹⁰ „Tím se umožňuje postihnout propriální bohatství jazyka jednak jako celek stojící vedle a proti apelativní sféře, jednak zároveň i vnitřní členění tohoto propriálního celku, a to na základě jednotného obecného kritéria, totiž kategorie „onymický objekt“. Toto kritérium má svůj zásadní metodologický důsledek: umožňuje objektivně vydělit různé třídy proprií a studovat povahu a průběh propriálně pojmenovacích procesů (modelů), kterých je při jejich vzniku užito, umožňuje sledovat fundující úlohu jedné třídy proprií pro vznik proprií třídy jiné, odkrývá odlišnosti v začlenění proprií různých tříd do komunikace atd.“¹¹

Setkáváme se také s rozšířeným dělením proprií na tzv. propria **přímá** (např. pomístní jméno *Niva*) a **nepřímá** (např. pomístní jméno *Za vodou*). Jedná se sice o způsob pojmenování, tj. zda je objekt pojmenován přímo (louka s vlastností nivy = *Niva*), nebo v relaci k jinému objektu (pole leží za vodu = *Za vodou*), ale ve skutečnosti jde pouze o způsob zakomponovanosti vztahu mezi pojmenovacím motivem a daným objektem do „významu“ jména, který v takovém případě musí být nutně chápán apelativně. Toponymum *Niva* je tedy podle této koncepce přímé, protože sémová struktura apelativa *niva*, pojem „niva“ a objekt „niva“ jsou shodné. Objekt je tedy nazván podle toho a tím, čím svou věcnou stránkou vlastně je. Přímost pojmenování je daná tím, že předpokládá věcně pravdivý a sémanticky identický vztah mezi jménem *Niva* a objektem „niva“ nazývaného apelativně *niva*.¹² „Je-li tomu tak, pak by se po okamžiku vzniku pojmenování, kdy tento vztah byl (nebo mohl být) jasný, nemohl vyvinout onymický význam jména: oikonymum *Niva* by vždy muselo „znamenat“ ‚niva‘, a nikoli

---

¹⁰ Rudolf Šrámek: Úvod do obecné onomastiky, Brno 1999, str.: 16

¹¹ tamtéž

¹² Rudolf Šrámek: Úvod do obecné onomastiky, Brno 1999, str.: 16 - 17

např. ‚ves 12 km jz od Prostějova‘; tím by se oikonymum prakticky ničím nediferencovalo od apelativ.¹³

Nepřímá propria typu *U lesa*, *Za vodou* explicitně nepojmenovávají daný onymický objekt, např. pole = ‚za vodou‘, louka = ‚u lesa‘, ale odrážejí jednu jeho vlastnost. Např. vlastnost lokalizující (*Za vodou*), jakostní („suchost“ ve jméně *Suchá*, tj. louka), posesivitu (*Novákové*, *Dočkalovo*, *Bartoška*) apod.

Přímost a nepřímost tedy spočívá v přítomnosti nebo nepřítomnosti apelativního pojmenování onymického objektu samého, ten se však od doby vzniku jména může podstatně svou povahou lišit: objekt pomístního jména *Niva* již dnes není „niva“, ale např. „sídliště“, objekt *Za vodou* se již dnes nenachází „za vodou“ atd.¹⁴

1.3. PROPRIALIZACE, APELATIVIZACE, TRANSONYMIZACE

Mezi apelativní (A) a onymickou (O) sférou jazyka existuje tzv. přechodový pás, kdy prvek přechází z apelativní sféry do onymické sféry a naopak. K tomuto procesu dojde tehdy, když prvek zcela změní svou „původní pojmenovací funkci“. Např. apelativum *most* se stane toponymem *Most* v případě, že stabilně označuje jen určité místo apelativně pojmenované původně slovem *most*.¹⁵ „Vztah apelativní a onymické složky jazyka je však obousměrný: $A \leftrightarrow O$. Vztah $A \rightarrow O$ má povahu fundující v tom smyslu, že O nemůže existovat bez A. Stejně jako apelativní složka vzniká i onymická složka jazyka pro společenské a komunikační potřeby. Avšak A je pro vznik a realizaci O nejen médiem, pomocí něhož se vlastní jména v komunikačním procesu realizují, ale také zdrojem, který onymické sféře jazyka poskytuje slovní zásobu, pojmenovací prostředky a postupy pro vlastní propriální pojmenovací akt.“¹⁶

Přechod jména obecného ve jméno vlastní se nazývá **proprializace** neboli onymizace. S tímto typem vztahu se setkáváme nejčastěji. Nově vzniklá lexikální jednotka disponuje všemi znaky a vlastnostmi vlastního jména a dochází také ke změně významu mezi apelativem a propriem.

Mezi apelativy a proprii může také vzniknout opačný proces, který se nazývá **apelativizace** neboli deonymizace (také deproprializace). Během tohoto procesu se vlastní jméno stane slovem obecným a zpravidla rozšiřuje svůj význam.

¹³ Rudolf Šrámek: Úvod do obecné onomastiky, Brno 1999, str.: 17

¹⁴ tamtéž

¹⁵ Rudolf Šrámek: Úvod do obecné onomastiky, Brno 1999, str.: 54

¹⁶ tamtéž

Např.: *Švejk* → *švejk*, *Manchester* → *manšestr*, *Roentgen* → *rentgen*,¹⁷ ruský *Палех* – osada v Ivanovské oblasti → *палех* – lakovaná miniatura vyráběná v osadě Palech, *Хохлома* – osada v Gorkovské oblasti → *хохлома* – dřevěné nádobí se zdobenými barevnými ornamenty vyráběné v osadě Chochloma, *Болонья* – italské město → *болонья* – balonové hedvábí.¹⁸ Mohou vznikat také adjektiva i slovesa (*manšestrový*, *rentgenový*; *rentgenovat*, *švejkovat*, ...). Původní proprium tak získává vlastnosti, které jsou charakteristické pro apelativa, tj. pojmenovává celý druh (*švejk*, *švejkové*) a umožní také vznik derivační řady (*švejk* – *švejkovina* – *švejkovat* ...). Pokud se výchozí propria apelativizují, tak se zcela podřídí (významově, tvaroslovně, slovtvorně) vlastnostem jmen obecných a jako takové se pak v komunikaci i chovají.¹⁹

U tzv. **transonymizace** jde o zvláštní vztah mezi proprii navzájem, kdy již existující vlastní jméno (proprium) se přeneso na nově vzniklé pojmenování, ale již nejde o prvek apelativní, ale propriální povahy (mezipropriálně fundující vztah).²⁰

Ruská lingvistka A. V. Superankaja uvedla ve své knize definici tohoto vztahu: „Трансонимизация – один из очень распространенных путей образования новых имен собственных всех разрядов посредством переноса известного имени в иной ономастический класс.“²¹ Dále ve své knize uvádí, že existují buď přirozené přechody vlastního jména z jednoho objektu na druhý, např.: *město Moskva* – *řeka Moskva*; nebo se také můžeme setkat s umělým přenesením vlastního jména do jiného onomastického systému: *restaurace Moskva*, *hotel Moskva*, *časopis Moskva* apod.²²

---

¹⁷ Rudolf Šrámek: Úvod do obecné onomastiky, Brno 1999, str.: 55

¹⁸ А. В. Суперанская: Теория и методика ономастических исследований. Москва 2007, str.: 43

¹⁹ Rudolf Šrámek: Úvod do obecné onomastiky, Brno 1999, str.: 55

²⁰ tamtéž

²¹ А. В. Суперанская: Теория и методика ономастических исследований. Москва 2007, str.: 46

²² tamtéž

2. TOPONOMASTIKA

Hlavním tématem naší diplomové práce jsou toponyma, tedy geografická (zeměpisná) jména, se kterými se podrobněji seznámíme v následujících kapitolách.

Problematikou toponym se zabývá věda, která se nazývá toponomastika, jejímž hlavním cílem bádání je vznik, tvoření, rozšíření a povaha zeměpisných jmen.

Ruská lingvistka A.V. Superanskaja definuje toponomastiku ve své knize „Что такое топонимика?“ následovně: „Изучением географических названий, выявлением их своеобразия, историей возникновения и анализов изначального значения слов, от которых они образованы, занимается топонимика – одна из отраслей языкознания или лингвистики (науки о языке). (...) Топонимика – это отрасль лингвистики, изучающая историю создания, преобразования и функционирования географических названий. Исторический компонент в топонимике обязателен. Но это не история государств и народов, а история языка. (...) Совокупность географических названий обозначают словом топонимия, а человек, изучающий географические имена, зовется топонимист.“²³

2.1. TOPONYMUM

V encyklopedickém slovníku češtiny je toponymum definováno jako vlastní jméno pozemských objektů, které leží v krajině a jsou kartograficky fixovatelné v mapových dílech.²⁴ V ruských publikacích se termín toponymum popisuje následovně: „Среди же имен собственных ведущей по численности группой являются географические имена, то есть названия объектов географической среды, занимающих ту или иную часть земной поверхности: водных пространств, возвышенностей, равнин, пустынь, островов и т.п.; исторических, государственных и административных территорий; населенных мест и местностей.“²⁵

---

²³ A. В. Суперанская: Что такое топонимика? Moskva 1985, str.: 3 - 7

²⁴ Encyklopedický slovník češtiny, Nakladatelství: Lidové noviny 2002, ISBN 80-7106-484-X, str.: 491

²⁵ Е. А. Левашов: Географические имена, Трудные случаи употребления, Moskva 2003, str.: 3

2.1.1. DRUHY ZEMĚPISNÝCH JMEN

Podle V. Šmilauera se toponyma (zeměpisná jména) dělí do tří skupin. Do první skupiny patří **choronyma** (jména světadílů, oblastí, států, zemí, krajin, krajů a okresů). Ke druhé skupině řadí **jména místní**, tj. jména lidských sídlišť a jejich částí, obcí, osad, místních částí (samot, mlýnů, mysliven, hájoven, turistických chat atd.), význačných staveb (hradů, kostelů, lékáren), jednotlivých domů, ulic, náměstí, nábřeží, sadů atd. Poslední skupinou jsou **jména pomístní**, která se dále člení na:

- jména vod (hydronyma) – tj. moří, jezer, rybníků, bažin, řek, průplavů, vodních nádrží;
- jména tvarů členitosti zemského povrchu (oronyma) – tj. orografických celků, horských skupin, vrchovin, hor, pohoří, vrcholových tvarů (hřbety, sedla), údolních tvarů, rovin, nížin, ostrovů a poloostrovů;
- jména pozemků – tj. parcel a shluků parcel, pozemkových tratí, pastvin, lesních oddělení, obor;
- jména drobných přírodních útvarů – tj. skal, jeskyň;
- jména jednotlivých předmětů – tj. stromů památkově cenných nebo důležitých pro orientaci, kapliček, pomníků, mohyl atd.;
- jména komunikací – tj. cest, železnic, přístavů atd.

Zřídka se také setkáváme s dělením objektů pomístních jmen na **přírodní** (dané přírodou - tj. vyvýšeniny, ostrovy, řeky) a **kulturní** (vzniklé vlivem lidské činnosti). V praxi se však příliš neuchytilo, protože bývá obtížné a také neúčelné rozdělovat přírodní jezera od umělých, lesy přírodní od pěstovaných atd. Toto dělení se spíše užívalo jakožto pomocné.

Dále se jména mohou členit na **přímá** (primární): *Židova strouha* – označení strouhy; a **nepřímá** (sekundární): *Za Židovou strouhou* – označení pole.

Jako poslední dělení jmen uvádí V. Šmilauer podoby **lidové** (spontánní) a **oficiální** (umělé).²⁶

---

²⁶ Vladimír Šmilauer: Úvod do toponomastiky, Praha 1966, str.: 9-11

Nejčastěji se však setkáváme s dělením zeměpisných jmen do dvou velkých skupin:

1. **Oikonyma** – vlastní jména osídlených objektů: domy, skupiny domů, sídlišť, vsí, městeček, měst a jejich místních částí, hradů, zámků, mlýnů, továren atd.
2. **Anoikonyma** – vlastní jména neosídlených objektů, která se dále dělí do několika podskupin:
  - a) **hydronyma** – vlastní jména pro mokřady, bažiny, prameny, potoky, řeky, jezera, rybníky, vodní nádrže, moře, oceány, zálivy, kanály, vodopády atd;
  - b) **oronyma** – vlastní jména pro vertikální členění zemského povrchu: vyvýšeniny, kopce, hory, skály, vrcholy, srázy, sedla, horstva, doliny, sníženiny, jámy, jeskyně, roviny atd;
  - c) **agronyma** – vlastní jména pro ekonomicky využívané plochy, např. pole, lány, louky, lesy, pastviny, vinice, chmelnice. Do této skupiny můžeme přiřadit také vlastní jména pro ještě neobdělanou, pustou zemi;
  - d) **hodonyma** – vlastní jména pro komunikační spoje, tj. stezky, polní cesty, silnice, staré obchodní, vojenské, poutní cesty; vlastní jména pro zařízení spojená s cestami, cestováním, např. mosty, lávky, železnice, letiště, přístavy, mola atd;²⁷
  - e) **choronyma** – vlastní jména pro části zemského povrchu, které nejsou pojmenovány anoikonymicky a které vznikly:
    - *přírozeně* – pouště, regiony, světadíly
    - *lidskou činností* – země, státy, sdružení zemí, států, kraje, regiony, gubernie, okresy a jiné administrativní celky, národní parky atd.²⁸

---

²⁷ některá vlastní jména nelze jednoznačně přiřadit do určitých skupin: *Suezský průplav* – hydronymum jako ‚vodní objekt‘, *hodonymum* jako ‚dopravní tepna‘

²⁸ Rudolf Šrámek: Úvod do obecné onomastiky, Brno 1999, str.: 163

2.2. POVAHA TOPONOMASTICKÉ PRÁCE

L. Steinberger hovoří o toponomastice následovně: „Toponomastika má dvě duše, duši filologickou a duši historickou.“²⁹ Z čehož vyplývá, že zeměpisná jména nelze studovat pouze z pohledu jazyka, ale je nutná také komplexní znalost nositele jména (objektu) a těch, kdo jméno pojmenovává a kdo jej užívá. Také samozřejmě nelze studovat toponyma jen z pohledu historického, se zanedbáním stránky jazykové. Tato dvojí stránka toponomastických studií se v některých zemích neuplatňuje současně. Například ve Švédsku, v zemi s nejvyvinutější onomastikou, se jména dlouho studovala především jazykově a až v pozdějších letech se na onomastiku začalo pohlížet také z pohledu historického. Opačným příkladem byla například němčina, ve které se od počátku silně uplatnil moment sídelně-historický.³⁰ Postupem času však v Německu dochází k silnějšímu zdůraznění stránky jazykové (naopak než ve Švédsku) – to nám jasně dokazuje, že složky toponomastiky by měly být vyváženy a že každá jednostrannost je trvale nemožná.³¹

„Musíme mít tedy na mysli, že zeměpisné jméno je více než pouhý komplex hlásek, že to není jen slovo, složené ze základu a afixů a jistým způsobem skloňované. Zeměpisné jméno srostlo s objektem, který označuje, zrcadlí se v něm kus dějin tohoto objektu a kus duše těch, kdo jej pojmenovali a pojmenování užívali.“³²

Toponomastika spolupracuje s různými vědními obory, z jedné strany jich musí užívat, z druhé strany nejrůznějším vědám slouží. Například vědy, jako jsou archeologie, zeměpis, historie, etnografie i přírodní vědy, z ní mohou mít užitek.³³

Jak již bylo řečeno, toponomastika tedy musí přihlížet také k mimojazykovým skutečnostem, z nichž nejdůležitější jsou:

- a) historická fakta (např. zasvěcení kostelů, tzv. patrocinia; rozsah klášterních majetků; změny v pozemkové držbě apod.),
- b) zeměpisná fakta – jistý typ jmen je soustředěn na jistém prostoru, tzv. areálu, např. *jména Žďár, Žďárec, Ždírec* na Českomoravské

²⁹ L. Steinberger, ZONF I, 208, cit. podle V. Šmilauer, 1966, str.: 11

³⁰ Jednou z příčin tohoto jevu může být fakt, že ze Švédska pochází nejstarší zápisy jmen až z doby kolem r. 1300, tj. z doby přibližně 1000 let po jejich vzniku. Ve Švédsku se obyvatelstvo neměnilo, jména jsou vesměs původem nordická. Šlo tedy především o jazykový úkol, a to rekonstruovat z uchovaných jmen jejich starší stav a zjišťovat jejich vznik. V Německu nápisy pochází z mnohem starších dob (již z doby karolínské), ale vyskytují se zde také jména „staroevropská“, keltská, římská, slovanská, a proto existují značné rozdíly mezi jednotlivými územími a poměry jsou mnohem složitější. Proto byli badatelé nuceni přihlížet mnohem pečlivěji k poměrům, za nichž jméno vzniklo a vyvíjelo se.

³¹ Vladimír Šmilauer: Úvod do toponomastiky, Praha 1966, str.: 11-12

³² Vladimír Šmilauer: Úvod do toponomastiky, Praha 1966, str.: 12

³³ tamtéž

- vrchovině; zakončená na *-tice* (*Želetice, Třebětice*) na jihozápadní Moravě,
- c) geobotanická – např. vztah jmen Chmeliště, Chmelník, Chmelová apod. k původnímu rozšíření chmele,
  - d) fakta spojená s postupem osídlování kraje (prozrazují je především tzv. jména mytební: *Osek, Seč, Proseč Rozseč, Zhoř, Žďár, Polom, Poruba aj.*³⁴

Ale dokonce i v těchto jednotlivých vědách překračuje toponomastika obvyklé hranice. Česká jména nelze zpracovávat pouze bohemisticky. Badatel zabývající se českými zeměpisnými jmény musí mít také dobrý přehled o jménech německých a znát také jejich jazykovou stránku, protože obojí jména se stále prolínají. Dále by měl znát jména z různých slovanských jazyků, aby pochopil původ našich slovanských jmen. Jsou to především jména západoslovanská, zvláště polská a lužická, která hrají pro náš jazyk velmi důležitou roli. Ale také jména jihoslovanská a východoslovanská jsou pro nás významná. Protože v češtině existují také jména předslovanská, je potřeba se seznámit i s tím, která jména jsou keltského původu a která jsou „staroevropská“. Ovšem můžeme najít i poměry mnohem složitější: badatel zabývající se bulharskými jmény se musí vyznat v rumunštině, turečtině i tráčtině, ke studiu severoruských jmen je třeba znát jazyky ugrofinské. Proto není možné se uzavřít žádnými hranicemi, jde o velmi složitý proces bádání. Při obrovském rozsahu jednotlivých disciplín je velmi obtížné, aby někdo byl zároveň jak dobrým filologem, tak i dobrým historikem, zeměpiscem, přírodopiscem atd.³⁵

2.3. EXONYMA

Slovem exonymum označujeme domácí podobu cizího zeměpisného jména. Exonyma jsou součástí slovní zásoby každého jazyka již od dávných dob.³⁶ Jsou součástí zeměpisných jmen (toponym), která se sice vztahují na sídlištní i nesídlištní objekty (města, pohoří, řeky apod.) ležící za hranicemi českého jazykového území, která ale při přijetí do češtiny byla v různé míře a různým způsobem přizpůsobena české hláskové

---

³⁴ I. Lutterer, R. Šrámek: Zeměpisná jména v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, Havlíčkův Brod 2004, str. 21

³⁵ Vladimír Šmilauer: Úvod do toponomastiky, Praha 1966, str.: 12-14

³⁶ Tomáš Beránek a kol.: Index českých exonym, Praha 2006, str.: 5

a morfeatické, zvláště propriálně slovotvorné struktuře.³⁷ Označení exonymum jako první zavedl již v roce 1957 australsko-britský zeměpisec M. Auroousseauem a jeho užívání bylo dohodnuto na 2. konferenci OSN o standardizaci geografického názvosloví, která se konala v roce 1972 v Londýně. Termínem exonymum bylo nahrazeno do té doby běžně používané označení „vžitý název“ nebo v češtině také „tradiční domácí podoba cizího toponyma.“³⁸

Jedna z definic popisuje české exonymum následujícím způsobem: „Za české exonymum (vžitě vlastní jméno geografické-zeměpisné) považujeme domácí českou podobu jinojazyčného zeměpisného jména jakéhokoli zeměpisného objektu, který leží vně hranic ČSR, tedy mimo oblast působnosti spisovného jazyka českého. Jde o jméno v dnešní češtině běžně užívané, jehož podoba se liší od podoby oficiálního cizojazyčného znění.“³⁹

Encyklopedický slovník češtiny definuje exonymum takto: **Exonymum** je domácí podoba cizího toponyma pro objekt ležící mimo území vlastního domácího jazyka: česky *Řezno*, *Mnichov*, *Řím* místo německého *Regensburg*, *München*, italského *Roma*. Opakem je **endonymum**, původní podoba cizího toponyma (*München* atd.).⁴⁰

Nejnovější definici exonyma vypracovala skupina expertů OSN v oboru zeměpisná jména. Pochází z roku 1997 a zní takto: Exonym – „name used in a specific language for a geographical feature situated outsider the area where that language has official status, and differing in its form the name used in the official language or language of the area where the geographical feature is situated“ (UN Group of Experts on Geographical Names, 1997, No. 081).⁴¹ Podle této definice se exonymem rozumí „vlastní jméno užívané v určitém jazyce pro geografický objekt ležící mimo území, na němž má tento jazyk oficiální status, a lišící se svou formou od jména užívaného v oficiálním jazyce nebo jazycích tohoto území.“

Opakem exonyma je endonymum, definované jako vlastní jméno geografického objektu v jednom z jazyků vyskytujících se na území, kde tento objekt leží.⁴² Termín endonymum jako první užil v roce 1975 rakouský slavista a onomastik O. Kronsteiner. Mezinárodně přijatá definice endonyma je následující: „Name of the geographical feature

---

³⁷ Rudolf Šrámek: Cizí místní jména v češtině. In: Český jazyk na přelomu tisíciletí. Fr. Daneš a kol., Praha 1997, ISBN 80-200-0617-6, str.: 280

³⁸ Milan Harvalík: K problému klasifikace exonym. In: Slovo a slovesnost, 59, 1998, str.: 259

³⁹ I. Čáslavka, H. Štusáková, P. Vyskočilová: Vžitá česká vlastní jména geografická, Praha 1981, str.: 1

⁴⁰ Encyklopedický slovník češtiny, Nakladatelství: Lidové noviny 2002, ISBN 80-7106-484-X, str.: 131

⁴¹ Milan Harvalík: K problému klasifikace exonym. In: Slovo a slovesnost, 59, 1998, str.: 260

⁴² Tomáš Beránek a kol.: Index českých exonym, Praha 2006, str.: 5

in one of the languages occurring in that area where the feature is situated“ (UN Group of Experts on Geographical Names, 1997, No. 076).⁴³

V některých případech dochází k mylnému a neoprávněnému dělení geografických jmen na toponyma a exonyma.⁴⁴ Toponyma jsou však kategorií exonymům nadřazenou a exonyma tvoří jen specifickou skupinu, podmnožinu toponym, protože každé exonymum je současně toponymem.⁴⁵

2.3.1. VÝVOJOVÉ FÁZE ČESKÉ EXONYMIE

Exonyma se v jazyce nacházejí již od nejstarších dob, což nám dokazuje řada literárních památek (především kroniky a cestopisy). V české exonymii existují tři hlavní vývojové fáze, které na sebe plynule navazují.

1. Etapa (raný středověk – přelom 18. a 19. století)

V tomto období se exonyma do češtiny dostávala zejména prostřednictvím obchodních, politických a studijních cest do ciziny a prostřednictvím překladů cizích literárních děl (zpočátku především bible). Důležitou roli při vzniku exonym sehnala mluvená (resp. slyšená) podoba názvu, kterou si cestující adaptovali do svého jazyka především po stránce hláskoslovné, morfologické a slovotvorné. Vzhledem k vývoji češtiny a také následkem změn v jazycích, z nichž se zeměpisné názvy přejímaly, se tak současné české podoby exonym od originálních forem mohou dosti lišit. Nejstarší české podoby cizích geografických jmen jsou zachyceny už v Kosmově kronice české (*Amberk*, *Babenberk*, *Racouz* – dnes něm. *Raabs*, *Zuinprod* – něm. *Schweinfurt* aj.), později pak např. v Dalimilově kronice (*Budín* – maď. *Buda*, *Paříž*, *Řím*, *Řezno*, *Jeruzalém*, *Krakov*, *Míšeň*, *Hnězdno*, *Rýn*). Z téže doby, tj. z počátku 14. století, pocházejí také exonyma, jako např. *Kolín* (*Köln*), *Mohuč*, *Benátky*, *Cáchy*, v Alexandreidě jsou doložena česká jména *Atény* a *Korintuš*.⁴⁶ Hojně jsou exonyma

⁴³ Milan Harvalík: K problému klasifikace exonym. In: Slovo a slovesnost, 59, 1998, str.: 260

⁴⁴ Toponymum (zeměpisné jméno) je ve slovanské onomastické terminologii definováno jako „Name eines unbelebten natürlichen Objektes auf der Erde (Berg, Wasser, Insel, Niederung, Wald, Brachland etc.) und eines solchen von Menschen geschaffenen Objektes auf der Erde, das in der Landschaft fest verankert ist (Stadt, Dorf, bearbeiteter oder aufgeforderter Boden, Verkehrsweg etc.)“ – viz Osnoven systém i teminologija na slovenskata onomastika, 1983, s. 100. (cit. z Milan Harvalík: K problému klasifikace exonym. In: Slovo a slovesnost, 59, 1998, str.: 260)

⁴⁵ Milan Harvalík: K problému klasifikace exonym. In: Slovo a slovesnost, 59, 1998, str.: 260

⁴⁶ Milan Harvalík: Vývojové etapy a současný stav české exonymie. In: Naše řeč, 81, 1998, str.: 240-244

zastoupena především v cestopisné literatuře, ale také například v díle J. A. Komenského, což nepřímo poukazuje i na jeho evropský rozhled.⁴⁷

V případech, kdy jména pocházela ze vzdálenějších oblastí, se názvy přejímaly prostřednictvím latiny (např. *Anglie, Londýn* – z lat. *Londinium*), němčiny (*Paříž*), nebo také z latiny přes němčinu. Je mylné se domnívat, že doklady na utvoření domácí podoby cizího zeměpisného názvu přes zprostředkující jazyk se omezovaly pouze na češtinu.

Ještě výraznější než v češtině či v maďarštině byl vliv latiny na vznik a podobu polských exonym (např. *Monachium* – *Mnichov*, *Bawaria* – *Bavorsko*, *Brandenburgia* – *Braniborsko*, *Kolonia* – *Kolín nad Rýnem*, *Ratyzbona* – *Řezno*, *Tamiza* – *Temže*, *Sekwana* – *Seina*; česky dříve též *Sekvana*). Je nutné dodat, že mnoho forem přejatých z latiny, které se v dnešním jazyce již neužívají, se hojně vyskytovalo ve staré češtině (např. *Burgundie, Irlandie, Norvejie, Hišpanie, Španie, Skotie*). V době národního obrození však začala být přípona latinského původu *-ie* vytlačována českým sufixem *-sko*, popř. *-cko*. Tento způsob tvoření se začal prosazovat rovněž na úkor dřívějšího častého pojmenování zemí vycházejícího z akuzativu plurálu obyvatelského jména (*Uhry, Němce, Bavyry, Charváty/Chorvaty, Skoty*).

2. Etapa (doba osvícenství – 1. pol. 20. století)

V druhém období vývojové fáze české exonymie sílila migrace obyvatelstva a prudce se rozvíjela doprava, především námořní a železniční, které s sebou přinášely ještě intenzivnější styk se světem, a proto byla udělována ještě větší pozornost vzdělání a národnímu jazyku. Docházelo k obohacení české slovní zásoby ve snaze dokázat, že se čeština se svými výrazovými a stylistickými prostředky může vyrovnat evropským jazykům s dlouhou a nepřetržitou kulturní tradicí. Zároveň vzniká řada nových exonym. Na rozdíl od předcházejícího období k tomu nedocházelo přirozeně. V některých případech vznikaly nové podoby (na úkor již existujících a užívaných českých názvů), které se utvářely především kalkováním (*Innomostí* – *Innsbruck*, *Frankobrod* – *Frankfurt nad Mohanem*). Počešťovaly se zejména jména z německé jazykové oblasti, u nichž se bylo možné opřít o jejich slovanský původ. Byla tak rekonstruována historická slovanská jména nebo analogicky utvářena česká exonyma, např. *Jutroboh/Vutřeboh* (*Jüterbog*),

---

⁴⁷ Rudolf Šrámek: Cizí místní jména v češtině. In: Český jazyk na přelomu tisíciletí. Fr. Daneš a kol., Praha 1997, ISBN 80-200-0617-6, str.: 281

Přestavlk/Přívklady (Pritzwalk), Křemeničov (Crimmitschau) aj. Uvedené formy se však nikdy nevžily podobně jako nové podoby starých exonym *Anglicko, Francouzsko* ap.

3. Etapa (2. pol. 20. století)

Třetí období, které nastupuje od 50. let 20. století, se ve vývoji exonym od předchozích podstatně odlišuje. Mnohem silnější rozvoj mezinárodních vztahů, hospodářská a politická integrace, masová turistika a neustále rostoucí množství informací vyúsťující v globalizaci světa s sebou přinášejí novou, opačnou tendenci, tzn. místo vzniku nových exonym dochází k zániku exonym stávajících. Tento proces se však týká pouze grafických exonym, to jsou taková, jejichž psaná podoba v přejímajícím jazyce se odlišuje od grafické formy v původním jazyce, zatímco exonyma zvuková setrvávají. Pokud porovnáme poslední třetí období s nejstarším, můžeme dojít k závěru, že např. pro cestujícího jako by na významu ztrácel sluch, a mnohem důležitějším se stával zrak. Jména už nejsou sdělována ústně, ale vnímána hlavně opticky – v jízdách v řádech vlaků a autobusů, letových řádech letadel, na ukazatelích, informačních tabulích na nádražích a letištích, a to téměř bez výjimky ve svém originálním znění. Domácí podoby cizích zeměpisných jmen tak pomalu vycházejí z užívání. Uvedený trend zanikání grafických exonym zvyšuje i mezinárodní úsilí o standardizaci zeměpisných jmen, jehož hlavní cíl lze shrnout následujícím způsobem: jeden zeměpisný objekt – jeden název.⁴⁸ Např. Česká republika plně respektuje mezinárodní normu schválenou příslušnou komisí OSN, a proto na směrových značkách čteme: *Bautzen, Berlin, Dresden, Győr, Kraków, Wien...* a nikoliv *Budyšin, Berlín, Drážďany, Ráb, Krakov, Vídeň*. Česká exonyma by tak byla pro nečeského automobilistu neinformující a dezorientující.⁴⁹

---

⁴⁸ Milan Harvalík: Vývojové etapy a současný stav české exonymie. In: Naše řeč, 81, 1998, str.: 240-244

⁴⁹ Rudolf Šrámek: Cizí místní jména v češtině. In: Český jazyk na přelomu tisíciletí. Fr. Daneš a kol., Praha 1997, ISBN 80-200-0617-6, str.: 281

2.3.2. DŮVODY VZNIKU EXONYM A POSTUPNÉHO ÚPADKU UŽÍVÁNÍ EXONYM

Hlavními důvody vzniku všech exonym, nejen v češtině, ale i v ostatních jazycích, jsou především mimojazykové. Domácí pojmenování geografického objektu vzniká v případě, kdy se domácí obyvatelstvo dostává do blízkého kontaktu s tímto objektem a považuje tedy za nutné ho nějakým způsobem označovat, aby se tak odlišil od ostatních objektů stejného typu. Vznik a existence exonym jsou již od dávných dob spjaty s rozvojem mezinárodních vztahů, jak politických i hospodářských, tak i s pronikajícími náboženskými vlivy, kulturními kontakty a v neposlední řadě také s rozvojem hromadných sdělovacích prostředků a stupněm vzdělanosti obyvatelstva.

Na rozdíl od mimojazykových příčin jejich vzniku se podoba exonym často velmi liší od výchozí originální podoby, a to v důsledku různého typu a stupně integrace přejímaného jména do systému přejímajícího jazyka. Tyto diference a různá úroveň zdomácnění jsou do značné míry ovlivněny dobou, v níž k vytvoření exonyma dochází.⁵⁰

Snahy zjednodušit dorozumění a nahradit exonyma endonymy, jejichž vrcholem je právě standardizační činnost, mají své počátky již v 19. stol. Ve stanovisku Sekce pro slovanskou filologii Královské české společnosti nauk z r. 1845 se objevil požadavek psát cizí jména tak, jak se obvykle vyskytují v jejich původním jazyce. Rovněž na první mezinárodní geografické konferenci, která se konala v r. 1871, bylo schváleno doporučení, aby všechny země užívající latinku přejímaly originální formy zeměpisných jmen bez jakýchkoli změn.⁵¹

K problematice užívání exonym se vyjadřuje E. Pokorná ve zprávě o publikaci O. Backa věnované přeložitelným vlastním jménům: „Užívání exonyma vyvolává protichůdná stanoviska, a to: jazyk má právo na vlastní slovní zásobu i v oblasti vlastních jmen – proti tomu stojí stanovisko práva nositele jména, které odpovídá více právnímu stanovisku. Jazykové zdůvodnění lze podporovat tím, že exonyma se snadněji začleňují do jazykového kontextu, lze od nich odvozovat ap. a často reflektují historické vztahy mezi oblastmi jejich užití. Stanovisko jednoduchosti mluví pro užívání endonym, protože více jmen zatěžuje paměť a může vést i k nedorozumění. Otázka volby jedné nebo druhé

---

⁵⁰ Milan Harvalík: K problému klasifikace exonym. In: Slovo a slovesnost, 59, 1998, str.: 260 - 261

⁵¹ Milan Harvalík: Vývojové etapy a současný stav české exonymie. In: Naše řeč, 81, 1998, str.: 240-244

formy jména má blízký vztah k plánování v jazyce a k jeho jazykové kultuře a výchově.⁵²

Myšlenka přejímat cizí vlastní jména beze změn a tím zjednodušit mezinárodní komunikaci může ve svém důsledku vést k zpětnému pozměňování historicky vzniklých a vžitých exonym, k jejich odstranění z národní slovní zásoby a tím i ochuzení jazyka a kulturní historie národa. Je zjevné, že jak puristické zdomácňování všech cizích geografických jmen, tak i zachovávání jejich původní formy za každou cenu představují dva extrémní póly, a proto je nutné posuzovat jména případ od případu.

Bylo by tedy nesprávné nějakými administrativními zásahy „napomáhat“ k ústupu exonym a prosazovat jednostranně původní cizí formy, pokud jim odpovídající exonyma jsou v současném jazykovém úzu obvyklejší (např.: Drážďany, Londýn, Paříž, Lipsko, ...).⁵³ „V našem případě by výlučná kodifikace cizích podob na úkor exonym u některých jmen znamenala značné oslabení jejich sdělné hodnoty (...), kodifikace podle většinového úzu ve prospěch exonym (...) by naopak bránila zavádění originálních cizích forem a vzhledem k objektivní tendenci k ústupu exonym by se časem jistě dostala do rozporu s územ. Při kodifikaci cizích vlastních jmen místních a jejich českých ekvivalentů (tzv. exonym) by byla asi namísto co největší demokratičnosti, nejlépe snad cesta důsledného dubletismu, a to i tam, kde exonymum je již na ústupu (např. u maďarských místních jmen). Potřeby jazykové komunikace si jistě v této otázce samy „zjednájí pořádek“. Pro novináře, kteří budou úzus nejvíce ovlivňovat, by pak byl velmi užitečný přehled o stavu současného úzu u cizích místních jmen (takový přehled však je možno získat jen solidním průzkumem reprezentativního materiálu, nejlépe publicistického) s doporučením, aby se u místních jmen s dosti rozkolísaným územ dávala přednost cizím podobám (na přechodnou dobu eventuálně s uvedením exonyma v závorce).⁵⁴

„V dílech kartografické produkce Česká republika v zásadě respektuje upřednostňování endonym, v jistých případech jsou však uváděna i exonyma. Jejich užívání je podmíněno příslušnými doporučeními konferencí OSN o standardizaci geografického názvosloví a na mapách jsou psána v závorce za endonymy. Pokud je to nezbytně nutné, jsou exonyma spolu s endonymy uváděna v kartografických dílech,

---

⁵² Eva Pokorná: Přeložitelná vlastní jména. In: Onomastický zpravodaj ČSAV 26, 1985, cit. podle M. Harvalík: Vývojové etapy a současný stav české exonymie. In: Naše řeč, 81, 1998, str.: 240-244

⁵³ Milan Harvalík: Vývojové etapy a současný stav české exonymie. In: Naše řeč, 81, 1998, str.: 240-244

⁵⁴ Petr Prokop: Exonyma – úzus a kodifikace, In: Zpravodaj Místopisné komise ČSAV 23, 1982, cit. podle: M. Harvalík: Vývojové etapy a současný stav české exonymie. In: Naše řeč, 81, 1998, str.: 240-244

především v těch, která jsou určena pro výuku ve školách. Dále jsou na českých mapách užívány domácí podoby jmen států, kontinentů a světadílů, větších přírodních oblastí (choronym), řek a vodních ploch protékajících či rozprostírajících se na území několika států. Stejný princip platí i pro moře a oceány, které leží mimo oblast jakékoliv státní svrchovanosti. V této souvislosti je třeba upozornit, že mezi exonymy mají choronyma (zejména názvy zemí a států) zvláštní postavení a každý jazyk má výsostné právo užívat svých vlastních podob (např. v češtině Finsko místo Suomi, Německo místo Deutschland aj.)⁵⁵

Podobný přístup k užívání exonym a endonym by měli mít i uživatelé jazyka. Mluvčí by měl být schopen rozlišit situaci a v závislosti na ní užít původní nebo domácí formu jména. Pokud má být kladen důraz na přesnost a jednoznačnou orientaci, je na místě endonymum, v běžném rozhovoru je naopak vhodnější a přirozenější užívat exonyma. Tato funkční diferenciaci a situační podmíněnost obohacuje výrazové možnosti jazyka a může být prospěšná v dalším vývoji exonym.⁵⁶

Je tedy zřejmé, že repertoár exonym není zcela uzavřený, ale že se stále aktualizuje podle dobových společenských podmínek, a jak již bylo řečeno, zvláště s ohledem na politické a kulturní styky se zahraničím. Repertoár je vnitřně uspořádán do dvou velkých skupin:

1.) **Exonyma s neměnnou podobou** - např.: *Benátky, Paříž, Řím, Dunaj, Alpy* aj.

Do této skupiny náleží exonyma, která mají po staletí relativně ustálený rozsah a dědí se z generace na generaci.⁵⁷ Můžeme říci, že tato jména tvoří jakési jádro exonymické zásoby češtiny, které se už nijak nerozšiřuje a jeho rozsah se naopak ve srovnání se situací do druhé světové války zužuje.⁵⁸ „Od konce 60. let tohoto století se v jazykové komunikaci zřetelně prosazuje tendence omezit užívání exonym pouze na ta jména, která mají starou tradici a zaujímají v repertoáru exonym stále jádrovou pozici. Ale i samo toto jádro se zužuje: místo jmen kdysi běžných, jako např. *Brémy, Lubek, Štýrský Hradec, Inšpruk, Litava,*

---

⁵⁵ Tomáš Beránek a kol.: Index českých exonym, Praha 2006, str.: 6

⁵⁶ Milan Harvalík: Vývojové etapy a současný stav české exonymie. In: Naše řeč, 81, 1998, str.: 240-244

⁵⁷ Rudolf Šrámek: Cizí místní jména v češtině. In: Český jazyk na přelomu tisíciletí. Fr. Daneš a kol., Praha 1997, ISBN 80-200-0617-6, str.: 281

⁵⁸ Rudolf Šrámek: Cizí místní jména v češtině. In: Český jazyk na přelomu tisíciletí. Fr. Daneš a kol., Praha 1997, ISBN 80-200-0617-6, str.: 282

Celove ap., dnes zřetelně převládají podoby autentické, „originální“: *Bremen, Lübeck, Graz, Innsbruck, Lietha, Klagenfurt* ap.⁵⁹

2.) Exonyma s proměnnou podobou

Jde o velmi širokou část repertoáru, která zahrnuje pojmenování buď užívaná jen po určité, mnohdy velmi krátkou dobu (např. *Děvín* pro německý *Magdeburg*, *Jakin* pro italský *Ankona*, *Grisonsko* pro švýcarský *Graubünden* aj.), nebo která se jako uměle vytvořená obecněji neujala a dnes jsou spíše historickou kuriozitou (např. *Chvalinské moře* pro *Kaspické moře*⁶⁰, *Siné moře* pro *Jaderské moře*, *Srědec* pro bulharskou *Sofii*, *Multany* pro *Moldávii*, *Modovu* apod.).⁶¹

Vývojový proces exonymické vrstvy českých vlastních jmen místních postihuje nejčastěji právě tuto proměnnou část repertoáru.⁶²

2.3.3. *KLASIFIKACE EXONYM*

Lingvisté a kartografové vydělili exonyma do několika skupin, a to podle původu, frekvence jejich výskytu v čase a podle míry a způsobu adaptace cizích zeměpisných jmen do přijímajícího jazyka.

1.) PODLE PŮVODU:

- a) národní – jsou charakteristická pouze pro jeden jediný jazyk (např. v češtině Paříž x Paris, Mnichov x Mochen, Řím x Roma);
- b) mezinárodní – jsou společná nejméně dvěma jazykům

Mezinárodní exonyma se obvykle používají pro pojmenování objektů, které se nacházejí převážně v bývalých koloniích evropských zemí v Africe a Asii. Zeměpisné názvy z těchto míst se do mezinárodního podvědomí dostávaly přes zprostředkující jazyk, především angličtinu, němčinu, francouzštinu, španělštinu, nizozemštinu,

---

⁵⁹ Rudolf Šrámek: Cizí místní jména v češtině. In: Český jazyk na přelomu tisíciletí. Fr. Daneš a kol., Praha 1997, ISBN 80-200-0617-6, str.: 282

⁶⁰ u P. J. Šafaříka v roce 1842

⁶¹ Rudolf Šrámek: Cizí místní jména v češtině. In: Český jazyk na přelomu tisíciletí. Fr. Daneš a kol., Praha 1997, ISBN 80-200-0617-6, str.: 281

⁶² tamtéž

japonštinu a ruštinu. Avšak výslovnost některých mezinárodních exonym se může v přejímajících jazycích v detailech lišit od výslovnosti ve zprostředkujícím jazyce. Například v češtině docházelo a stále dochází k menším změnám v grafice, a to především v označování kvantity (např. Peking v češtině vyslovujeme jako [pekiŋk], v angličtině však jako [pi:'kiŋ]).⁶³

2.) PODLE FREKVENCE VÝSKYTU V ZÁVISLOSTI NA ČASE:

- a) živá (současná) – Kodaň, Londýn, Řím, Vídeň, Temže, Pád, Ženeva ...
- b) ustupující (zastarávající) – Zvěřín x Schwerin, Gotinky x Göttingen, Pětikostelí x Pécs, Královec x Kaliningrad, Zhořelec x Göltitz, ...
- c) historická (zastaralá) – Děvín x Magdeburg, Dobohora x Halle, ...⁶⁴

Živá exonyma jsou v dnešní češtině známá, běžně používaná a jsou pokládána za přirozenou součást jazyka.

Znalost exonym ustupujících je u uživatelů jazyka podmíněna především generačně, nebo také stupněm vzdělání, kulturního a historického povědomí, a v některých případech také teritoriálně.

Historická exonyma se již v jazyce běžně neužívají, setkáváme se s nimi například v odborné historické literatuře. Exonyma tohoto typu označujeme jako zastaralá a jsou užívána s ohledem na historický kontext. Např. Bavorsy, Rakousy, Horní a Dolní Uhry jsou historické země, které dnes nelze označovat ahistorickými jmény jako Bavorsko, Rakousko, popřípadě Slovensko a Maďarsko.

Vymezení výše uvedených tří skupin exonym není ostře ohraničené. Dochází mezi nimi k plynulému, postupnému a jednosměrnému přechodu (živá – ustupující – historická exonyma). Tento proces probíhá především u názvů ustupujících a historických. V posledních letech však klesá i počet živých exonym, což je zapříčiněno především standardizací geografických názvů.⁶⁵

---

⁶³ Tomáš Beránek a kol.: Index českých exonym, Praha 2006, str.: 5

⁶⁴ tamtéž

⁶⁵ Tomáš Beránek a kol.: Index českých exonym, Praha 2006, str.: 5 - 6

3.) MÍRA A ZPŮSOB ADAPTACE CIZÍCH ZEMĚPISNÝCH JMEN DO PŘEJÍMAJÍCÍHO JAZYKA

Pro následující způsob klasifikace exonym je určující míra a způsob jazykové adaptace původní formy geografického jména (endonyma) do přejaté podoby (exonyma). Na základě tohoto vztahu členíme exonyma do tří podskupin:

- a) zvuková exonyma – rozdíly mezi původní podobou jména a exonymem se projevují pouze v rovině fonetické (jméno bylo přizpůsobeno domácímu zvukovému systému, grafická podoba se však nijak neliší od původní formy). V češtině se přízvuk pravidelně přesouvá na první slabiku (Sorrento), a také jako v dalších jazycích se cizí fonémy nahrazují domácími – např. Lübeck [libek], Düsseldorf [disldorf], Rio de Janeiro [rio de žanejro].
- b) konverzní exonyma – jsou geografická jména z jazyků, které používají jiné typy písma než latinku a jsou přejatá do češtiny jen pomocí transkripce či transliterace bez jakýchkoli dalších změn – např. v češtině Москва x Moskva, Байкал x Bajkal; v němčině Воронеж x Woronesch
- c) grafická exonyma – se liší od původní formy po stránce grafické. Dělí se do následujících pěti typů:
  - a. exonyma bez opory v původním jazyce (zcela odlišná od endonym) – např. Rakousko x Österreich
  - b. exonyma vycházející z původní cizojazyčné formy, avšak protože k jejich přejímání docházelo v době významných vývojových změn v přejímajícím jazyce (především hláskových změn), je jejich dnešní podoba často výrazně odlišná od původní formy – např. Cáchy x Kachen, Benátky x Venezia
  - c. exonyma, která původní cizojazyčný základ ponechávají beze změny a slovotvorným a tvaroslovným potřebám přejímajícího jazyka přizpůsobují pouze zakončení jména (dochází k nahrazení původní koncovky či přípony domácími) – např. Loira x Loire, Alpy x Alpen, Seina, x Seine, ...)
  - d. pravopisná (ortografická) exonyma – došlo k jejich počeštění pravopisnou úpravou výchozí formy – např. Gdaňsk x Gdańsk, Varšava x Warszawa, Konstanca x Constanța, ...)

- e. exonyma vzniklá úplným nebo částečným překladem endonyma (nejčastěji víceslovného, řidčeji jednoslovného) – např. Salzkammergut – Solná komora, Cordillera Ibérica – Iberské pohoří, Huang He – Žlutá řeka, Niagara Falls – Niagarské vodopády, ...) ⁶⁶

V posledním uvedeném případě dělení exonym je nutné, aby endonymum obsahovalo přeložitelné obecné jméno nebo průhledný apelativní etymon (ve víceslovných pojmenováních, jako součást složenin či v kořeni jmen). Apelativum ve jménech označuje převážně druh pojmenovaného geografického objektu, a proto se i díky překladu zachovává informace pro uživatele neznalého daný jazyk, o jaký druh objektu jde. Uvedený postup se užívá především u jmen, která označují větší přírodní nebo administrativní oblasti (choronyma), ostrovy, pohoří, hory, řeky a vodní plochy. U místních jmen jde o nepřiliš produktivní způsob vzniku exonym (např. Kaapstad, Cape Down x Kapské město, Beograd x Bělehrad).

Velká část českých exonym má svou ustálenou a neměnnou podobu. V určitých případech však existuje variabilita, která je důsledkem neustáleného úzu, který má dopad na rozkolísaný pravopis exonym (např. Mont Blanc i Montblank, Atacama i Atakami), na výskyt chybných tvarů (do Stratfordu-upon-Avon, Insbruck, Norimberg, Waterloo, aj.), a také na nesprávné překlady (Solomonovy ostrovy x Šalamounovy ostrovy). ⁶⁷

---

⁶⁶ Tomáš Beránek a kol.: Index českých exonym, Praha 2006, str.: 5 - 6

⁶⁷ Tomáš Beránek a kol.: Index českých exonym, Praha 2006, str.: 6 - 7

3. PŘEJÍMÁNÍ CIZOJAZYČNÝCH GEOGRAFICKÝCH JMEN

V této kapitole se seznámíme se způsoby, jak se cizojazyčná geografická jména přejímají do češtiny a ruštiny. Při přejímání vlastních jmen z cizích jazyků se často setkáváme s otázkou, jak postupovat. Může nastat celá řada potíží a problémů, např. Kdy jména překládáme a kdy je ponecháváme v původní podobě?

3.1. PŘEJÍMÁNÍ TOPONYM DO ČEŠTINY

O skutečnosti, zda geografické místo přeložíme, „počeštíme“ nebo ponecháme v původní podobě nepřeložené rozhoduje především povaha objektu:

1. Světadíly, státy, země, velké přírodní objekty (moře, veletoky, velká pohoří) mají české podoby. Např.: *Evropa, Asie; Srbsko, Německo, Švýcarsko; Korutany, Poruří; Tichý oceán, Severní moře, Dunaj, Rýn, Alpy, Pyreneje, Apeniny* aj.
2. Jednotlivé přírodní útvary (hory, řeky apod.) a osady si zásadně ponechávají původní názvy: *Mont Blanc, Mississippi, Seina* (pouze česká koncovka), *Lienz* aj. Výjimkou mohou být některé případy jmen, která jsou již delší dobu v českém jazyce vžita (exonyma), tj. *Lisabon, Paříž, Brusel, Antverpy, Řím, Benátky, Florencie, Neapol, Kodaň, Londýn, Mnichov, Helsinky, Varšava* aj.⁶⁸

Slovenská zeměpisná jména přejímáme přesně v původní podobě (*Banská Bystrica, Piešťany, Kremnica* aj.), kdežto při přejímání jmen z cizích jazyků postupujeme několika způsoby, při nichž užíváme **překladatelské transformace** typu:

- a) **transpozice latinky** – jména psaná latinkou transponujeme (přenášíme) se všemi zvláštnostmi originálu. Tímto způsobem postupujeme především v zeměpisných mapách. V beletrii a v novinách se připouštějí odchylky (neoznačujeme polské *ł*, místo rumunského *ș* píšeme *š* apod.); nemůžeme však diakritická znaménka jednoduše vypouštět (polské *ą* přepisujeme jako *-om-*: pol. *Dąbrowa*, dnes Doubrava u Karviné).

⁶⁸ Vladimír Šmilauer: Úvod do toponomastiky, Praha 1966, str.: 71 - 72

- b) **transliterace**⁶⁹ - tj. převádění z jiného hláskového (nebo slabičného) písma do latinky (z azbuky, z irského, arabského, koptského, hebrejského písma); transliterujeme (přepísmenkováváme) písmeno za písmenem, slabiku za slabikou bez ohledu k hláskové platnosti tak, aby bylo možné slovo kdykoliv přepsat zase do původní abecedy (transliterace tedy umožňuje zpětný přepis, ale neučí výslovnosti): *Berěžovka, Gor'kij, Tjumen'*
- c) **transkripce** – pomocí transkripce zachycujeme výslovnost v písmu ideografickém (čínském), nebo také v písmu hláskovém (nebo slabičném), v případě kdy chceme zachytit správnou výslovnost slova, tedy její zvukovou stránku; jde o tzv. běžný přepis ruštiny, užívaný při přejímání ruských jmen do českého kontextu: *Berjovka, Gorkij, Tumeň*; v čínském jméně např. *Jang-c'-t'iang* znamená *ng* zadopatrové *n* (pro čínštinu velmi důležitá hláska), *c'* slabiku tvořenou pouhým *c* (bez samohlásky, nesmí se spojovat s *Jang*), *t'* znamená, že čteme měkce (jinak *ti* v cizích slovech čteme tvrdě);⁷⁰ Transkripce má různé stupně přesnosti. Mezi ty nejpřesnější se řadí transkripce fonetická; slova, která jsou foneticky transkribovaná, se dávají do hranatých závorek: [ ]. K tomuto účelu se často využívá tzv. mezinárodní fonetická abeceda (IPA – International Phonetic Alphabet), s kterou se my můžeme setkat např. ve slovnících angličtiny. Např. anglické slovo *pretext* se podle této abecedy transkribuje [ˈpri:tekst].⁷¹

---

⁶⁹ Transliterace je smluvený způsob přepisu písmen jedné abecedy písmeny jiné abecedy, která vycházejí z pravidel stanovených ČSN ISO 9 Transliterace cyrilice do latinky – slovanské a neslovanské jazyky. Umožňuje tedy i zpětný přepis do původní abecedy.

⁷⁰ Vladimír Šmilauer: Úvod do toponomastiky, Praha 1966, str.: 75 - 76

⁷¹ Vladimír Šmilauer: Nauka o českém jazyku, Praha 1972, str.: 132

3.2. PŘEJÍMÁNÍ VLASTNÍCH JMEN DO RUŠTINY

Převzatá cizí jména a názvy v ruštině jsou specifická především tím, že při přejímání do jazyka si zachovávají svou původní zvukovou podobu. V ruském jazyce existuje několik způsobů přejímání, které představíme níže v této podkapitole.

V minulosti se často užíval postup, kdy se cizí jména a názvy zachovávaly v latině a začleňovaly se tak do ruského textu mnohdy jen s připojením ruské koncovky (tzv. **transplantace** - vložení slova v jednom jazykovém kódu do textu v jiném jazykovém kódu). Např. «Роман английского писателя Hook'a был издан на французском языке Lagrange'ем». Tento způsob však nebyl příliš vhodný a téměř se neujal.

V současnosti se většina cizích slov a názvů přejímá do ruského textu prostřednictvím ruské grafiky pomocí **transkripce**. Tzv. „praktická“ transkripce je přepis cizích jmen a názvů pomocí ortografie cílového jazyka. Při „praktické“ transkripci používáme běžné znaky (písmena) jazyka, do kterého přejímáme, aniž bychom použili jiné doplňující znaky, se zachováním zvukové podoby.⁷² V jedné z ruských publikací, která se zabývá cizojazyčnými jmény, se „praktická“ transkripce definuje následujícím způsobem: „Практическая транскрипция является средством включения слов одного языка в текст другого с приблизительным сохранением звукового облика этих слов. Неизбежность приблизительности практической транскрипции – следствие несовпадения ряда фонем в различных языках.“⁷³

Dalším ze způsobů přejímání cizích slov je **překlad**. Překladem se rozumí převod slov (textu) z jednoho jazyka do druhého již „hotovými“ jazykovými prostředky, tzn. přejímají se cizí slova pomocí slov, která již v cílovém jazyce existují. Překlad vlastních jmen ve většině případů není možný. Avšak za jistých okolností se vlastní jména, tj. názvy osob a názvy geografických objektů, překládají. Například při překladu literárních děl, ve kterých je nutné dodržet jeho styl, se prostřednictvím ruské lexiky snažíme předat specifiku vnitřní formy odpovídajícího cizího názvu v daném kontextu.⁷⁴ Jako vlastní příklad můžeme uvést překlad českého pohoří, které se táhne podél česko-německé hranice. Český název pohoří zní *Krušné hory*, v němčině pak *Erzgebirge* a do ruštiny se

---

⁷² Р. С. Гиляревский, Б. А. Старостин: Иностранные имена и названия в русском тексте, Москва 1969, стр.: 3 (vlastní překlad)

⁷³ tamtéž

⁷⁴ Р. С. Гиляревский, Б. А. Старостин: Иностранные имена и названия в русском тексте, Москва 1969, стр.: 4 - 5 (vlastní překlad)

překládá jako *Рудные горы*. Tento ruský překlad vychází z němčiny, kde Erz v ruštině znamená *руда*, a Gebirge *горы*.

Čtvrtým způsobem je přejímání pomocí **transliterace**. Transliterace se liší od „praktické“ transkripce svou jednoduchostí a také možností zavedení doplňujících znaků (u „praktické“ transkripce se používají pouze písmena a znaky, které jsou součástí azbuky). Transliterace se užívá při sestavování bibliografických seznamů a adresářů s cizojazyčnými jmény a názvy. Jako způsob přejímání není tak hojně užívána, poněvadž při transliteraci dochází k patrnému zkreslování zvukové podoby cizího jména.⁷⁵ Jako příklad můžeme uvést transliteraci českého města *Karlovy Vary*, které se do ruštiny přejímá v podobě *Карловы Вары*. V uvedeném příkladě je patrný přesný přepis latinky do azbuky, tedy záměna jednotlivého písmena za písmeno ruské azbuky.

Poledním způsobem přejímání je tzv. „**традиционная передача собственных имен**“. Nejedná se ani o překlad, transkripci ani o transliteraci (i když v některých případech může připomínat jeden z výše zmíněných přejímání nebo také jejich kombinaci), ale její podstata spočívá v tom, že mezi přejímaným jménem (nebo jeho částí) a jeho formou neexistuje v jazyce, do kterého dané slovo přejímáme, jakákoliv shoda se současnými pravidly, ale při přejímání se navazuje na tzv. tradiční zvyklosti ruštiny. Jedná se tedy o historický vývoj daného slova v jazyce, tzn., že název byl například převzat z nějakého třetího jazyka: pojmenování «*Париж*» pochází z italštiny nebo polštiny, «*Финляндия*» ze švédštiny nebo němčiny atd. Na počátku 18. století zněl název hlavního města Velké Británie «*Лондр*» (z fran. Londres). Uvedený způsob se týká především názvů velkých zahraničních měst jako například *Париж* místo «*Пари*», jak by měl správně, podle současných pravidel, název města vypadat. Dále se užívá název *Рим* místo «*Рома*», *Стамбул* místo «*Истамбул*», *Токио* místo «*Токё*», *Белград* místo «*Београд*» atd., nebo se také s touto tradiční zvyklostí přejímání můžeme setkat u názvů některých států. Např.: *Франция* místo «*Франс*», *Греция* místo «*Эллас*» nebo «*Эллада*», *Финляндия* místo «*Суоми*», *Япония* místo «*Нихон*» nebo «*Ниппон*» atd. V uvedených příkladech můžeme pozorovat, že v „традиционной передаче“ může být „zkomolené“ jak jedno písmeno, tak i celý název města nebo státu, a proto se tento druh přejímání může jevit jako obyčejný překlad.⁷⁶

---

⁷⁵ Р. С. Гиляревский, Б. А. Старостин: Иностранные имена и названия в русском тексте, Moskva 1969, str.: 4 - 5 (vlastní překlad)

⁷⁶ Р. С. Гиляревский, Б. А. Старостин: Иностранные имена и названия в русском тексте, Moskva 1969, str.: 20 - 21 (vlastní překlad)

3.2.1. PŘEJÍMÁNÍ TOPONYM DO RUŠTINY

Jak již bylo zmíněno v prvních kapitolách, toponyma, tedy názvy měst, řek, hor, pohoří a dalších geografických objektů, můžeme vydělit do několika podskupin:

1.) hydronyma - názvy řek, jezer, moří atd. se přejímají pomocí transkripce podle určitých pravidel:

- a) k některým cizím názvům řek se připojuje ruská rodová koncovka –**a** (např. francouzské řeky *Гаронна*, *Сена*)
- b) názvy řek, které protékají přes více států, se přejímají podle tradičních zvyklostí (např. *Дунай*)
- c) pro moře, velké zálivy a průlivy se také ve většině případů užívá tzv. „традиционная передача“, avšak poměrně často se můžeme setkat také s překladem samotného názvu a přidáním sufixu –**ск**, nebo s umístěním vlastní části ruského názvu ve druhém pádě: *Японское море*, *залив Амундсена*, *пролив Большой Бельт*
- d) názvy oceánů mívají tradiční formy přejímání (např. *Атлантический океан*)

Existuje všeobecné pravidlo, podle kterého se hydronymum (jezero, řeka atd.), které leží na území, na kterém se užívá jeden společný jazyk, transkribuje podle obecných norem, které platí pro přejímání z tohoto určitého jazyka. Překlad vlastní části názvu je v tomto případě nepřípustný, navíc pokud vlastní část názvu obsahuje obecné jméno. Překládají se pouze termíny jako *озеро*, *река*, *источник* atd. Např.: názvy jezer *Lower Klamath Lake* a *Upper Klamath Lake*, která se nacházejí na území USA, se do ruštiny přejímají bez komponentů «*Нижнее*» a «*Верхнее*», tedy «*озеро Лоуэр-Кламаат*» a «*озеро Аннер-Кламаат*».

2.) oronyma – názvy hor a pohoří, jako například *Альпы*, *Карпаты*, *гора Юнгфрау*, se přejímají podle stejných pravidel, která platí pro hydronyma.

3.) choronyma – názvy měst, ulic, států, provincií atd. se kromě výjimek, kdy se přejímají podle tradičních zvyklostí nebo se překládají (např. názvy států: *Англия*, *Бразилия*, *Соединенные Штаты Америки*), transkribují podle obecných pravidel (např.: německá města – *Лейпциг* něm. Leipzig, *Бонн* něm. Bonn,

Дармштадт něm. Darmstadt atd., spolková země *Рейнланд-Пфальц* něm. Rheinland-Pfalz).⁷⁷

Veškerá toponyma v zeměpisných mapách byla v Sovětském svazu upravována podle příslušných předpisů, které nesly název „Инструкции по передаче географических названий на картах“, vydávaných Hlavním úřadem geodézie a kartografie (Главное управление геодезии и картографии). Po rozpadu SSSR nahradila tento úřad Federální úřad geodézie a kartografie (Федеральная служба геодезии и картографии России – Роскартография), která je federálním výkonným orgánem, který provádí výkonné, kontrolní a opravňující funkce v oblasti geodetických, astrogeodetických prací, dále v oblasti gravimetrie, topografie, kartografie, katastru a také se podílí na vytváření digitálních, elektronických a geografických informačních systémů.⁷⁸

---

⁷⁷ Р. С. Гиляревский, Б. А. Старостин: Иностранные имена и названия в русском тексте, Moskva 1969, str.: 7 – 8 (vlastní překlad)

⁷⁸ О Роскартографии, dostupné z WWW: www.roskart.rosreestr.ru/about/ [2014-09-23]

4. JAZYKOVÁ CHARAKTERISTIKA TOPONYM (EXONYM)

Jak již bylo zmíněno v prvních kapitolách, toponyma se řadí mezi vlastní jména (*propria*). K tomu aby mohla vlastní jména vyjadřovat různé vztahy pojmenovávaných jedinečných objektů, využívají téměř stejné gramatické kategorie jako podstatná jména obecná, což je dáno faktem, že vlastními jmény jsou pouze substantiva. V této kapitole se budeme zabývat pravopisem ruských cizojazyčných toponym, dále pak kategorií rodu a také skloňováním cizích geografických jmen jak v ruštině, tak češtině.

4.1. PRAVOPIS RUSKÝCH CIZOJAZYČNÝCH TOPONYM

O správnosti psaní českých cizojazyčných toponym jsme informovali již v předešlých částech naší práce, a proto se v následující kapitole budeme věnovat pravopisu pouze rusky psaných cizojazyčných toponym.

S počátečním **velkým písmenem** píšeme:

1. vlastní geografické názvy - *Арктика, Европа, Финляндия, Москва*;
2. všechna slova ve složených názvech, kromě pomocných slov a rodových jmen (slova jako *гора, город, залив, море, озеро, остров, река, улица* atd. Například: *Северная Америка, Старый Свет, Новый Свет, Южная Африка, Азиатский материк, Северный Ледовитый океан, Европейская Россия* (ale *европейская часть России*), *Южный полюс, тропик Рака, Красное море, остров Новая Земля, мыс Доброй Надежды, Берингов пролив*;
3. obecná podstatná jména ve složených zeměpisných názvech, pokud však nejsou užita v přímém významu: *Белая Церковь* (město), *Чешский Лес* (pohoří), *Золотой Рог* (záliv);
4. části složených zeměpisných názvů spojených pomlčkou: *Эльзас-Лотарингия, Шлезвиг-Гольштейн, Военно-Грузинская дорога, Алма-Ата, Норд-Кап* (severní mys), *Нью-Йорк*;
5. cizojazyčná rodová jména, která jsou součástí názvů, ale v ruštině se neužívají jako jména obecná, například: *Йошкар-Ола* (*ола* - město), *Рио Колорадо* (*рио* - řeka), *Сьерра-Невада* (*сьерра* – horské pásmo);

6. členy, předložky a částice, které se nacházejí na počátku cizojazyčného zeměpisného jména, se píší velkým počátečním písmenem a ke slovu se připojí pomocí pomlčky: *Ла-Валлетта, Лас-Вегас, Ле-Крезе, Лос-Эрманос, Де-Лонга*. Ale také: *Сан-Франциско, Санта-Крус, Сен-Готард, Сент-Этьенн*;
7. názvy světových stran, pokud jsou součástí názvu nebo se používají místo názvu určitého území (tj. *народы Востока* – východních zemí): *Дальний Восток, Крайний Север*, naopak v přímém významu se světové strany píší malým počátečním písmenem: *восток, запад, север, юг*;
8. všechna slova v oficiálních názvech států: *Российская Федерация*, (bývalý) *Союз Советских Социалистических Республик (Советский Союз)*, *Республика Беларусь, Республика Украина, Республика Молдова, Республика Армения, Соединенные Штаты Америки, Швейцарская Конфедерация, Соединенное Королевство Великобритании и Северной Ирландии, Южно-Африканская Республика, Объединенные Арабские Эмираты*, pokud je však rodové jméno ve složeném názvu, píšeme ho malými písmenem: *Соединенное королевство (Великобритания)*;
9. všechny neoficiální názvy území, oblastí a krajín, které jsou tvořené pomocí sufixů i prefixů *за-, но-, под-, пред-, при-* a *-ье, -щина*: *Закавказье, Подмосковье, Полесье, Предуралье, Приднестровье; Левобережье, Псковщина, Брянщина*;
10. obrazná pojmenování států – první slovo, nebo slovo, které podtrhává charakteristický příznak objektu: *Туманный Альбион* (Velká Británie), *Страна восходящего солнца* (Japonsko), *остров Свободы* (Kuba), *Страна тюльпанов* (Nizozemsko).

Malým počátečním písmenem píšeme:

1. pomocná slova, která se nachází uprostřed ruských a cizích složených zeměpisných názvů a spojují se pomocí dvou pomlček: *Ростов-на-Дону, Франкфурт-на-Майне, Рио-де-Жанейро, Пинар-дель-Рио-Дос, Шуази-ле-Руа, Орадур-сюр-Глан, Сан-Франциско-де-ла-Калета, Аbruццо-э-Молизе, Дар-эс-Салам, Эль-Кувейт*;

2. slova, která v administrativně územních názvech, označují rodové nebo druhové pojmenování: *область, край, район* atd., ostatní slova píšeme velkým písmenem: *Краснодарский край, Курская область, Щелковский район*.⁷⁹

4.2. SKLOŇOVÁNÍ A ROD CIZÍCH ZEMĚPISNÝCH JMEN V ČEŠTINĚ A RUŠTINĚ

V českém i ruském jazyce existuje tzv. souvztažnost rodu a zakončení, což je základní princip, který rozhoduje o rodovém zařazení zeměpisného jména. Tzn., že jméno přebírá rod příznačný pro deklinační paradigma, do něhož se zařazuje, např. město *Vladivostok* je v obou jazycích rodu mužského, *Moskva* rodu ženského, *Ivanovo* rodu středního. Mohou se však vyskytnout rozdíly, zvláště u některých jmen zakončených na souhlásku deklinačně měkkou, popřípadě obojetnou. Nejvýraznější rozdíly mezi češtinou a ruštinou se objevují v zařazování k mluvnickému rodu u nesklonných jmen. V češtině existuje základní pravidlo, kdy nesklonné jméno řadíme k rodu střednímu. Naproti tomu v ruštině se rod mnohdy řídí podle toho, ke kterému věcně významovému okruhu jméno patří. Jména měst a ostrovů bývají rodu mužského, jména řek rodu ženského atd. V některých případech se však můžeme setkat s kolísáním v rodě.⁸⁰

„V češtině tedy jsou některá nesklonná zeměpisná jména jiného mluvnického rodu než v ruštině. Další rozdíl je v tom, že v češtině se skloňují některá jména, která v ruštině zůstávají nesklonná. Jsou to např. jména *Managua* a *Samoa* (v češtině jsou rodu ženského), *Rio de Janeiro* (rodu středního), *Skopje* (bývá rodu ženského a skloňuje se jako „růže“). Jméno *La Manche* se skloňuje nejen v ruštině, ale i v češtině. Nesklonná zůstávají jména *Dachau*, *Dieppe*, *Fidži*, *Las Vegas*, a proto se řadí k rodu střednímu.“⁸¹

---

⁷⁹ dostupné z WWW: <http://www.grammar.ru/SPR/?id=5.14> [2014-10-10]

⁸⁰ Miloslav Sedláček: Zeměpisné názvy v novém Rusko-českém slovníku. In: Naše řeč, 63, 1980, str.: 40 - 41

⁸¹ tamtéž

4.2.1. SKLOŇOVÁNÍ CIZÍCH ZEMĚPISNÝCH JMEN V ČEŠTINĚ

Cizí zeměpisná jména se většinou skloňují jako podstatná jména podle vzorů, k nimž patří svým rodem a zakončením 1. pádu.

1. Podle vzoru „**město**“ se skloňují jména zakončená ve výslovnosti na **-o**, **-ó** (typ *Brno*, *Santiago*, *Bilbao*, *Monako*, *Kongo*, *Borneo*, *Hokkaidó*, *Bordeaux*, *Pau*, *Gütersloh*, *Waterloo*). 2. p. těchto zeměpisných jmen vypadá tedy následovně: *Brna*, *Santiaga*, *Bilbaa*, *Monaka*, *Konga*, *Bornea*. Jména česká či počeštěná mají zpravidla v 6. p. koncovku **-e/-ě** (6. p. *Brně*, *Kladně*, *Komárně*, *Řezně*). U cizích jmen se užívá v 6. p. koncovka **-u** (*Santiago*, *Bilbau*, *Monaku*, *Kongu*, *Borneu*). Zvláštním případem je toponymum *Oslo*. Můžeme je buď skloňovat pravidelně podle vzoru „**město**“ (2. p. *Osla*, 3., 6. p. *Oslu*, 7. p. *Oslem*), nebo ponechat nesklonné. Jména zakončená na **-ó** (např. *Hokkaidó*) zůstávají obvykle nesklonná, ale pokud není uvedena kvantita a jméno je zakončeno na **-o** (*Hokkaido*), lze je také skloňovat podle vzoru „**město**“ (2. p. *Hokkaida*). Jména zakončená v písmu jinak než ve výslovnosti zůstávají v češtině nesklonná: (*Bordeaux* [bordo/bordó], *Pau* [po], *Gütersloh* [gitrsló], *Waterloo* [vatrlo/vatrló]). Ve jménech zakončených na **-co** se může v nepřímých pádech písmeno *c* měnit na *k* (*Cuzco* – 2. p. *Cuzka*) či může zůstat nezměněné (2. p. *Cuzca*).
2. Podle vzoru „**moře**“ se skloňují jména zakončená ve výslovnosti na **-e**, **-é** (typ *Labe*, *Zabrze*, *Zawiercie*, *Podhradie*, *Halle*, *Dušanbe*, *Calais*, *Malmö*, *Hostinné*). 2. p. těchto zeměpisných názvu pak vypadá následovně: *Labe*, *Zabrze*, *Zawiercie*; 3., 6. p. - *Labi*, *Zabrzi*, *Zawiercii*. Výjimkou jsou slovenská jména zakončená na **-ie**, která se vzhledem k podobnosti s českými jmény zakončenými na **-í** skloňují podle vzoru „**stavení**“ (*Podhradie*, *Záblatie*, *Záhorie* – 2. p. *Podhradí*, *Záblatí*, *Záhorí*). Neslovanská jména tohoto typu zůstávají nesklonná (*Halle*, *Karlsruhe*, *Dušanbe*), a to i v případě, že se zakončení v grafické a ve vyslovované podobě liší (*Calais* [kale/kalé], *Roubaix* [rube], *Malmö* [malme]).

3. Jména cizího původu zakončená na **-i**, **-í** zůstávají nesklonná (*Dillí*, *Karáčí*, *Tennessee* [tenesí], *Brindisi*, *Bali*, *Canterbury*, *Sydney* [sidny], *Chamonix* [šamony], *Nancy* [nansi]).
4. Jména cizího původu zakončená ve výslovnosti na **-u**, **-ú**, **-ou**, **-au** zůstávají v češtině nesklonná, např. *Anjou* [ánžu], *Baku*, *Honolulu*, *Korfu*, *Peru*, *Kjúšú*, *Glasgow*, *Dessau*, *Dachau*, *Torgau*.
5. Jména orientálního původu, například čínská jména zakončená na samohlásku, zůstávají nesklonná: *Čchang-ša*, *Lü-ta*. Jména cizího původu zakončená ve výslovnosti na souhlásku (typ *Koloseum*, *Ilium*, *Saguntum*, *Brisbane*, *Lille*, *Lausanne*, *Massachusetts*, *Bourges*) ponecháváme také v neskloněném tvaru.
6. Antická jména, tzn. latinská a řecká, končící na **-um** (**-ium**, **-eum**), **-ion** (*Koloseum*, *Ilium*, *Saguntum*, *Byzantion*) skloňujeme podle vzoru „město“. Zakončení **-um** a **-on** se však v nepřímých pádech vypouštějí a pádové koncovky se přidávají místo nich (2. p. *Kolosea*, *Ilia*, *Sagunta*, *Byzantia*).
7. Ostatní jména, která jsou v grafické a ve vyslovované podobě rozdílně zakončena (obvykle je v psané podobě na konci tzv. němé **-e**), zůstávají nesklonná. Jde převážně o jména francouzského či anglického původu (*Brisbane* [brizbejn], *Glendale* [glendejl], *Lille* [lil], *Lausanne* [lozan], *Melbourne* [melbern]). Některá z nich se mohou objevit i ve tvarech mužského rodu vzoru „hrad“ (2. p. *Brisbanu*, *Melbournu*).
8. Do kategorie středního rodu jsou obvykle řazena také nepočestěná pojmenování, která mají v původním jazyce tvar množného čísla. Ta zůstávají nesklonná: *Massachusetts*, *Bourges* [burš], *Nîmes* [nym], *Limoges* [limoš]. Patří sem rovněž některé víceslovné zeměpisné názvy (*Los Angeles*, *Las Palmas*, *Aix-en-Provence*, *Buenos Aires*). Ty zůstávají také nesklonné. Pokud si z nějakého důvodu nejsme pádovými podobami jisti, můžeme se jim vyhnout použitím opěrného obecného podstatného jména, např. *ve státě Massachusetts*, *u města Saguntum* apod.⁸²

⁸² dostupné z WWW: <http://prirucka.ujc.cas.cz/?id=380> [2014-09-10]

4.2.2. SKLOŇOVÁNÍ CIZÍCH ZEMĚPISNÝCH JMEN V RUŠTINĚ

Cizojazyčné geografické názvy, které se používají ve spojení se slovy jako *город*, *республика*, *штат*, *река* atd., se ve většině případů neskloňují. To souvisí především s nutností předat co nejpřesněji neruský název. Čím méně je geografický objekt známý, tím je důležitější převést toponymum v nezměněné podobě: *в городке Фриули*, *у местечка Фрежюс*.

V současné ruštině se tedy **neskloňují**:

1. názvy toponym zakončené na samohlásku **-o**, **-e**, **-и** (*в устье реки Конго*, *на реке Миссури*, *к селению Тарпанчи*, *из Чили*, *Тбилиси*, *Нагасаки*);
2. názvy na **-а** (*в штате Алабама*, *губернатор штата Флорида*, ale *в Алабаме*, *во Флориде*);
3. toponyma zakončená na souhlásku ve spojení se slovem *город* mají tendenci se neskloňovat (*в городе Луисвилл*, *из города Портленд*, *но в Луисвилле*, *в Портленде*);
4. dále neskloňujeme složené geografické názvy (*из города Кзыл-Орда*, *в городе Санта-Барбара*, *в городе Санта-Фе-де-Богота*, *около города Пуэрто-Рико*); výjimku však tvoří konstrukce typu „toponymum na řece“, kde se první část složeného názvu skloňuje (*во Франкфурте-на-Майне*, *к Стратфорду-на-Эйвоне*);
5. neskloňují se složené zeměpisné názvy zakončené na nepřízvučné **-а**, které byly převzaty ze španělštiny a jiných románských jazyků: *в Баия-Бланка*, *в Баия-Лаура*, *из Херес-де-ла-Фронтера*, *в Сантьяго-де-Куба*, *от Пола-де-Лена*, *из Сантьяго-де-Компостела*;
6. také estonské a finské názvy: *из Ювяскюля*, *на Сааремаа*;
7. názvy ve spisovné ruštině zakončené na **-о** a **-е**: *в Осло*, *Токио*, *Бордо*, *Мехико*, *Сантьяго*, *Кале*, *Гродно*, *Вильно*, *Ковно*;
8. cizojazyčné názvy zakončené na souhlásku se převážně ve funkci přístavku neskloňují: *в городе Луисвилл*, *в городе Мобеж*, *в г. Ниамет*, *в провинции Зядинь*, *близ города Мэнстон*; výjimkou mohou být již dávno převzaté názvy: *в городе Вашингтоне*;
9. dále se neskloňují složené názvy typu: *Пер-Лашез*, *Майн-Милл*;

10. a také složené názvy s druhou částí složeniny: *-стрит, -сквер, -парк, -палас*: по Элвин-стрит, на Юнион-сквер, в зале Фридрих-штадт-палас, в Энмор-парк.

Naopak v současné ruštině **skloňujeme**:

1. cizojazyčná toponyma zakončená na souhlásku, která pojmenovávají města a obce na území bývalého SSSR a Ruska, a také ta, která jsou již osvojena v ruské hovorové praxi (*в городе Коканде, недалеко от города Бишкека*). Pokud však použijeme spojení se slovy *селение, деревня, поселок, село, местечко*, názvy zůstávají v prvním pádě;
2. názvy velmi známých zahraničních měst (*в городе Вашингтоне, от города Инсбрука, близ города Карфагена*);⁸³
3. osvojené názvy v ruštině zakončené na samohlásku **-а** se skloňují podle vzoru podstatných jmen ženského rodu na **-а**: *Бухара – в Бухаре, Анкара – до Анкары*; neskloňují se však původně francouzská toponyma, která končí v jazyce originálu na **-а**: *Гра, Сна, Ле-Дора, Юра* atd. Avšak k názvům, ke kterým byla při přejímání do ruštiny přidána koncovka **-а**, se skloňují: *Тулуза, Женева, Лозанна – в Тулузе, Женеве, Лозанне* (srov.: Toulouse, Genève, Lausanne); dále se skloňují japonské geografické názvy s koncovkou na nepřízvučné **-а**: *Осака – в Осаке, Фукусима – из Фукусимы*; skloňují se složené slovanské názvy (podstatné jméno + přídavné jméno): *Бяла-Подляска – из Бяла-Подляски, Банска-Бистрица – до Банска-Бистрицы*.
4. toponyma zakončená na **-и** mívají tendenci ke skloňování: *в Катовицах, Фивах, Татрах, Каннах, Чебоксарах*;
5. cizojazyčné názvy zakončené na souhlásku, které nejsou ve funkci přístavku, se mohou skloňovat: *в городе Мантасас, але в 70 километрах от Мантасаса, близ города Мэнстон, але близ Мэнстона*;⁸⁴

V oficiálních dokumentech se doporučuje toponyma neskloňovat, v ostatních případech je možné použít variantu se skloňováním.

⁸³ dostupné z WWW: <http://www.gramma.ru/SPR/?id=3.5>, (vlastní překlad) [2014-09-10]

⁸⁴ dostupné z WWW: http://www.gramota.ru/spravka/letters/?rub=rubric_90 (vlastní překlad) [2014-09-10]

5. PŘEJÍMÁNÍ TOPONYM DO RUŠTINY A ČEŠTINY

V této kapitole se budeme zabývat přejímáním českých a anglických toponym do ruštiny a také přejímáním ruských a anglických toponym do češtiny. Při našem průzkumu budeme pracovat celkově s 508 excerpty, která jsme získali především z map a atlasů a různých internetových článků. Tato excerpta dále rozdělíme do skupin na česká, ruská a anglická města, pohoří, hory a řeky. Z těchto excerpt vybereme určitou část, kterou budeme prezentovat v abecedním pořadí v níže uvedených tabulkách, dále uvedeme jejich originální název v daném jazyce, jejich přejatou podobu v češtině nebo ruštině a v poslední řadě se budeme zabývat typem překladatelské transformace, pomocí které bylo dané toponymum do určitého jazyka přejímáno.

5.1. PŘEJÍMÁNÍ ČESKÝCH TOPONYM DO RUŠTINY

V první části této kapitoly budeme pracovat s českými toponymy, konkrétně půjde o česká města, pohoří, hory a řeky. Uvedeme jejich podobu, popřípadě podoby, v ruštině a dále budeme zkoumat, o jaký typ překladatelské transformace se jedná, tedy zda při přejímání byla použita transkripce, transliterace nebo jde o překlad daného toponyma.

5.1.1. NÁZVY ČESKÝCH MĚST V RUŠTINĚ

ČESKÝ NÁZEV	RUSKÝ NÁZEV	TYP TRANSFORMACE
Adamov	Адамов	transliterace
Aš	Аш	transliterace
Benešov	Бенешов	transliterace
Beroun	Бероун	transliterace
Brno	Брно	transliterace
České Budějovice	Ческе-Будеёвице	transkripčně-transliterační
Český Těšín	Чески-Тешин	transkripce
Děčín	Дечин	transliterace
Domažlice	Домажлице	transliterace
Dvůr Králové	Двур-Кралове	transliterace
Frydek-Místek	Фридек-Мистек	transkripčně-transliterační

Havířov	Гавиржов	transkripčně-transliterační
Havlíčkův Brod	Гавличкув-Брод	transkripčně-transliterační
Hlučín	Глуцин	transkripčně-transliterační
Hodonín	Годонин	transkripčně-transliterační
Chomutov	Хомутов	transliterace
Jihlava	Йиглава	transkripčně-transliterační
Karlovy Vary	Карловы Вары/ Карлови-Вари	transliterace/transkripce
Karviná	Карвина	transkripčně-transliterační
Kladno	Кладно	transliterace
Liberec	Либерец	transliterace
Mělník	Мельник	transkripčně-transliterační
Mladá Boleslav	Млада-Болеслав	transliterace
Most	Мост	transliterace
Olomouc	Оломоуц	transliterace
Opava	Опава	transliterace
Ostrava	Острава	transliterace
Pardubice	Пардубице	transliterace
Praha	Прага	transkripčně-transliterační
Prostějov	Простеёв	transkripčně-transliterační
Tábor	Табор	transliterace
Teplice	Теплице	transliterace
Třebíč	Тршебич	transkripčně-transliterační
Třinec	Тршинец	transkripčně-transliterační
Vsetín	Всетин	transliterace
Vyškov	Вишков	transkripce

Při přejímání českého toponyma města *Adamov* do ruského jazyka (*Адамов*) byla použita transliterace, kdy jednotlivá písmena byla zaměněna písmeny ruské cyrilice, tj. *A-d-a-m-o-v* → *A-д-а-м-о-в*.

Toponymum *České Budějovice* můžeme do ruštiny převádět několika způsoby. V naší tabulce uvádíme v současné době nejčastěji užívanou podobu *Ческе-Будеёвице*, při jejímž převodu byl použit transkripčně-transliterační typ překladatelské transformace. Můžeme se setkat také s podobou *Ческе-Будейовице*, kde české hlásky *j* a *o* jsou nahrazeny ruskými hláskami *й* a *о*. Rozdíl u těchto dvou podob přejímání českého města

je právě v odlišnosti převáděných hlásek *j* a *o*. V prvním uvedeném případě byly tyto hlásky nahrazeny ruskou hláskou *ě*, kdežto u druhé uvedené podoby hláskami *ї* a *o*. V literatuře se může objevit také podoba *Чешские Будаёвицы*, která již není používána v tak velké míře.

Při překladatelské transformaci českého města *Havířov* do ruštiny byl použit typ kombinovaný, a to transkripčně-transliterační. Česká souhláska *h* se podle obecných pravidel přejímání toponym obvykle převádí pomocí ruského písmene *з* a typicky česká souhláska *ř* se v ruštině značí hláskami *рж*. Ruská podoba města tedy zní *Гавиржов*.

Stejně jako u toponyma *České Budějovice* se při převádění města *Karlovy Vary* do ruštiny můžeme setkat s více variantami, a to např. s podobou *Карлови-Вары*, která je nesklonná a píšeme ji s pomlčkou, nebo také s variantou s „ы“ *Карловы Вары*, která se naopak skloňuje a píše se bez pomlčky. Obě varianty mají svá různá pravidla. Podoba *Карлови-Вары* je založena na pravidlech transkripce, podle kterých české hlásky *i, í, y, ý* odpovídají pouze jednomu ruskému písmenu a tím je hláska „и“. Naopak u varianty *Карловы Вары* jde o transliteraci.

Z výše uvedené tabulky je patrné, že při přejímání názvů českých měst do ruštiny je nejčastěji užíváno transliterace (56 %) a postupu transkripčně-transliteračního (36 %). V excerpovaném materiálu byla dále zastoupena transkripce (8 %).

5.1.2. NÁZVY ČESKÝCH POHOŘÍ A HOR V RUŠTINĚ

ČESKÝ NÁZEV	RUSKÝ NÁZEV	TYP TRANSFORMACE
Český les	Чешский лес	překlad
Jeseníky	Есеники	transkripce
Jizerské hory	Йизерские горы	transkripčně-transliterační
Krkonoše	Крконоше	transliterace
Krušné hory	Рудные горы	překlad z němčiny (<i>Erzgebirge</i>)
Labské pískovcové pohoří	Эльбские Песчаниковые горы	překlad
Lužické hory	Лужицкие горы	překlad
Lysá hora	Лысая гора	překlad
Moravskoslezské Beskydy	Моравско-Силезские Бескиды	překlad + transkripce
Orlické hory	Орлицкие горы	transkripce

Pálava (Pavlovské vrchy)	Палава (Павловские горы)	transliterace (překlad)
Praděd	Прадэд	transliterace
Říp	Ржип	transliterace
Smrčiny	Фихтель	překlad z němčiny (<i>Fichtelgebirge</i>)
Šumava	Шумава	transliterace

České pohoří *Jeseníky* se transkribují do ruštiny jako *Есеники*. Jedná se o transkripci, poněvadž české hlásky *j* a *e* jsou do ruštiny převedeny pomocí jediné ruské hlásky *e*, která svou výslovností [je] odpovídá výslovnosti české.

České toponymum *Krušné hory* nese v ruštině název *Рудные горы*, který je původním překladem z němčiny. Německý název Krušných hor *Erzgebirge* byl do ruštiny převeden pomocí transkripce jako *Эрцгебургге*. V překladu do češtiny německé *erz* znamená *ruda*, a *gebirge* překládáme jako *hory*.⁸⁵ Dalším případem, kdy překlad českého toponyma do ruštiny je původem z německého jazyka, je toponymum *Smrčiny*, jehož překlad do ruštiny zní *Фихтель*, z německého *Fichtelgebirge*.

Pohoří známé pod názvem *Orlické hory* jsou do ruštiny přejímány jako *Орлицкие горы*. Jedná se tedy o transkripci názvu s připojením ruské koncovky *-ue*. Podobným případem jsou přejímány například *Jizerské hory*, rusky *Йизерские горы*. Jedná se však o transkripčně-transliterační typ překladatelské transformace taktéž s připojením ruské koncovky *-ue*.

Jako příklad jednoznačně transliteračního typu překladatelské transformace můžeme uvést česká pohoří *Krkonoše* a *Šumava*, jejichž ruská podoba vypadá takto: *Крконоше, Шумава*.

Z tabulky uvedené výše můžeme vyčíst, že nejčastějším typem transformace při přejímání názvů českých pohoří a hor do ruštiny je překlad (nejen z českého, ale i z německého jazyka) - 40 %, transliterace (35 %) a transkripce (18 %). V excerpovaném materiálu bylo možné najít také postup transkripčně-transliterační či kombinaci překladu a transkripce.

⁸⁵ В. А. Никонов: Краткий топонимический словарь, Москва 1966, str. 360

5.1.3. NÁZVY ČESKÝCH ŘEK V RUŠTINĚ

ČESKÝ NÁZEV	RUSKÝ NÁZEV	TYP TRANSFORMACE
Bečva	Бечва	transliterace
Berounka	Бероунка	transliterace
Dyje	Дие	transkripce
Chrudimka	Хрудимка	transliterace
Jihlava	Йиглава	transkripčně-transliterační
Jizera	Йизера	transliterace
Labe	Лаба (Эльба)	překlad
Lužnice	Лужнице	transliterace
Morava	Морава	transliterace
Moravice	Моравице	transliterace
Odra	Одра	transliterace
Ohře	Огрже	transkripčně-transliterační
Opava	Опава	transliterace
Orlice	Орлице	transliterace
Oslava	Ослава	transliterace
Otava	Отава	transliterace
Ploučnice	Плоучнице	transliterace
Radbuza	Радбуза	transliterace
Sázava	Сазава	transliterace
Svratka	Свратка	transliterace
Úhlava	Углава	transkripčně-transliterační
Vltava	Влтава	transliterace

Při převodu české řeky *Berounky* do ruské cyrilice byla použita transliterace, tzn., že jednotlivá písmena byla zaměněna jinou hláskou ruské cyrilice, tj. *B-e-r-o-u-n-k-a* → *Б-е-р-о-у-н-к-а*. Název české řeky v ruštině tedy vypadá následovně: *Бероунка*.

Složený typ překladatelské transformace, tj. typ transkripčně-transliterační, byl použit při přijímání české řeky *Jihlava* do ruštiny. Stejně jako u města, které nese shodný název s řekou, která jím protéká, se české hlásky *j* a *i* přetransliterovaly na *й* a *u* a hláska *h* na ruské *з*, rusky tedy *Йиглава*.

Pozornost bychom měli věnovat především největší české řece, která nese název *Labe*. Tento název se do ruštiny překládá jako řeka *Эльба (Лаба)* podle vzoru německého názvu *Elbe*. V uvedeném případě dochází při překladu do ruštiny ke změně rodu. Originální český název této řeky je ve středním rodě, kdežto při překladu do ruštiny nabývá rodu ženského. Název *Elbe* pravděpodobně pochází z keltského slova „elb“, což znamená „velká řeka“. Existuje však také domněnka, podle které může tento název mít svůj původ v indoevropském základu, který pak znamená „bílý, světlý nebo čistý.“ Česká podoba názvu *Labe* je pak pravděpodobně odvozena pomocí přesmyčky z germánského slova *Alba*.⁸⁶

V tabulce uvedené na začátku podkapitoly můžeme vidět, že při přejímání názvů českých řek do ruského jazyka jednoznačně převládá postup transliterační (77 %), zastoupen je však také postup transkripčně-transliterační (13 %), transkripce (5 %), či překlad (5 %).

5.2. OBECNÁ PRAVIDLA PRO PŘEVÁDĚNÍ ČESKÝCH TOPONYM DO RUŠTINY

Nejednotný způsob přepisu českých toponym do ruštiny je stále jedním z hlavních problémů, se kterými se poměrně často setkáváme. Na ruském internetu či v turistických průvodcích mnohdy nacházíme několik variant psaní českých geografických názvů jako například *Нимбург* *x* *Нымбург*, *Трибонь* *x* *Тржебонь*, *Сухров* *x* *Сухров*, *Глубока* *x* *Хлубока*, *Подебрады* *x* *Подебради* atd. Proto je důležité znát pravidla, při kterých se jeden a ten samý grafém nebo několik grafémů převádí do ruštiny vždy stejným způsobem. Tato pravidla však nejsou jednoduchá, musíme brát v potaz řadu vlastností různých hlásek ve spojení s jinými hláskami, jejich postavení ve slově a také jejich specifika (např. česká hláska *ch* odpovídá ruské hlásce *x*, české *ř* se v ruštině značí hláskami *рж* nebo *ри*, české *x* ruským *кс* a české *mě* odpovídá ruskému *мне*). Při transliteraci do ruštiny dochází ke zjednodušování délky samohlásek, tzn., že české dlouhé samohlásky ztrácí svou kvantitu a také se mnohdy redukuje.⁸⁷

⁸⁶ В. А. Никонов: Краткий топонимический словарь, Москва 1966, стр.: 483

⁸⁷ А. Артемов: К проблеме модернизации правил русской транслитерации чешских и чехизированных имен собственных. Новая русистика. 2013, роç. 6, ç. 1, s. 25-39, dostupné z WWW: <http://digilib.phil.muni.cz/handle/11222.digilib/128367>, [2014-11-20] (vlastní překlad)

K českým hláskám, u kterých může dojít k potížím při jejich přepisu do azbuky, patří souhláska *h*. Pod vlivem historických aspektů se obvykle transliteruje ruským *z*, avšak v poslední době dochází k narušování těchto pravidel, a to kvůli stále se rozvíjejícímu vlivu anglického jazyka, podle kterého se hláska *h* stále častěji převádí do ruštiny pomocí hlásky *x*. Při přepisu písmene *h* je důležité znát etymologii převáděného slova. To se týká především křestních jmen a příjmení. U toponym však upřednostňujeme ruskou hlásku *z* (*Hradec Králové – Градец-Кралове, Havlíčkův Brod – Гавличкув-Брод, Humpolec – Гумполец, Hodonín – Годонин, Pelhřimov – Пельгржимов, Mohelnice – Могельнице, Ohře – Огрже, Zbiroh – Збирог*).⁸⁸

Potíže mohou nastat také při převádění českého písmene *l*, jehož výslovnost se podstatně liší jak od ruského tvrdého [l], tak i od měkkého [lʲ]. Zde nastává problém s psaním měkkého znaku po písmenu *l*. Například české město *Plzeň* se do azbuky převádí s měkkým znakem, tj. *Пльзень*. Zde se nabízí otázka, zda je nutné při transliteraci zdůrazňovat měkkost písmene *l*, která vzniká při převádění českých vlastních jmen do ruského grafického systému a v její následné výslovnosti. K jednotlivým případům je třeba přistupovat individuálně. S měkkým znakem po písmenu *l* převádíme do ruštiny města jako například: *Bylnice – Быльнице, Děpoltice – Дёпольшице, Choltice – Хольшице, Kelníky – Кельники, Kvilda – Квильда* atd.⁸⁹

Další česká hláska, která může při převodu do ruštiny způsobovat určité komplikace, je samohláska *e* a její varianty s diakritickými znaménky *ě*, *é*. Měli bychom brát v úvahu její postavení ve slově, spojení této samohlásky s jinými písmeny, palatalizaci souhlásky stojící před ní nebo její absenci, jotaci a další aspekty. Při transliteraci českých vlastních jmen do ruštiny se české hlásky *e*, *ě*, *é* mnohdy zaměňují ruskou hláskou *e*. Můžeme se však setkat s případy, kdy se české *e* transliteruje pomocí ruského *э*, a to v případě, kdy český název začíná na písmeno *e*: *Ejpovice/Эйповице, Erpužice/Эрпужице, Eš/Эш, Evaň/Эвань* - tento způsob převádění se užívá tehdy, pokud je nutné se vyhnout jotaci na počátku slova, což by změnilo jeho originální výslovnost. Další nejasnosti mohou nastat ve spojení hlásky *ě* s hláskou *m*, tj. *mě*, která má zvláštní výslovnost [mɲɛ] a kterou je důležité zachovat. Přejímání pomocí ruského *мне* se odlišuje od ruské podoby *ме*. Například české město, které nese název *Staré Město*, by mohlo být do ruštiny transliterováno spíše jako *Старе-Мнесто*, což by

⁸⁸ А. Артемов: К проблеме модернизации правил русской транслитерации чешских и чехизированных имен собственных. Новая русистика. 2013, roč. 6, č. 1, s. 25-39, dostupné z WWW: <http://digilib.phil.muni.cz/handle/11222.digilib/128367>, [2014-11-20] (vlastní překlad)

⁸⁹ tamtéž

více odpovídalo české výslovnosti než podoba *Старе-Место*. Podobným způsobem se mohou transliterovat názvy jako: *Sudoměř – Судомнерж*, *Radiměř – Радимнерж*, *Předměřice nad Labem – Приедмнержице-над-Лабем*, *Nemětice – Неметице*, *Měšice – Мнешице*, *Měkyněc – Мнекинец*, *Mělčany – Мнелъчаны* atd. Proto by se mělo české *město* převádět do ruštiny jako *мнесто*, čímž by si uchovalo svůj kolorit a odstranila by se tak nesprávná asociace založená na mezijazykové homonymii s ruským „место“.⁹⁰

Další nejasnosti mohou nastat ve spojeních s hláskou *j*. Slabiky *ja(á)*, *ju*, *je* se do ruštiny převádějí pomocí ruských písmen *я*, *ю*, *е*, a to jak na začátku slova, tak i na jiných místech v daném slově. Například: *Jaroslavice – Ярославиче*, *Dujákovice – Дьяковице*, *Julčín – Юльчин*, *Jundrov – Юндров*, *Rájec-Jestřebí – Раец-Естряеби*, *Újezd – Узед*, *Vítějeves – Витеевес*, *Jezeří – Езержи*.

Při převádění spojených hlásek *j* a *o* do ruštiny se v současné době stále častěji setkáváme s transliterací pomocí ruského *ě*, například *České Budějovice – Ческе-Будеёвице* (dříve *Ческе-Будейовице*), které se ustálilo také v zeměpisných mapách. Dále se tímto způsobem převádějí názvy jako: *Kyjov – Киёв*, *Kájov – Каёв*, *Božejov – Божеёв*, *Dolní Dunajovice – Дольни-Дунаёвице*, *Libějovice – Либьеёвице*. Pokud se však spojení *jo* nachází na začátku slova, převádí se pomocí hlásek *jo* (*Josefov – Йоцефов*, *Jobova Lhota – Йобова-Лгота*).

Spojení hlásek *j* + *i* se do ruštiny transliterují stejným způsobem jako v češtině pomocí hlásek *ju* + *u*. Například: *Jiterní Ves – Йитерни-Вес*, *Jílovice – Йиловице*, *Jizera – Йизера*.⁹¹

---

⁹⁰ А. Артемов: К проблеме модернизации правил русской транслитерации чешских и чехизированных имен собственных. Новая русистика. 2013, роç. 6, ç. 1, s. 25-39, dostupné z WWW: <http://digilib.phil.muni.cz/handle/11222.digilib/128367>, [2014-11-20] (vlastní překlad)

⁹¹ tamtéž

V následující tabulce uvedeme obecná pravidla, která by se měla dodržovat při převádění z češtiny do ruštiny:⁹²

ČEŠTINA	AZBUKA	PŘÍKLAD
A a, Á á	А а я – po d', t', ň	Praha → Прага Kácov → Кацов Комňa → Комня
B b	Б б	Brno → Брно
C c	Ц ц	Lelekovice → Лелековице
Č č	Ч ч	Černošice → Черношице
D d	Д д	Chodov → Ходов
Ď ď Ďa ďa Ďo ďo Ďu ďu	дь - na konci slova a po souhláskách, д - před samohláskami дя дѣ дю	Žďár nad Sázavou → Ждяр-над-Сазавоу Horažďovice → Гораждѣвице
E e Ě ě	e – po souhláskách, v ostatních případech э е	Pardubice → Пардубице Děčín → Дечин
F f	Ф ф	Fulnek → Фульнек
G g	Г г	Ludgeřovice → Лудгержовице
H h	Г г	Hodonín → Годонин
Ch ch	Х х	Cheb → Хеб
I i, Í í ia, ie, iu	И и иа, ие, иу	Ivančice → Иванчице Mariánské Lázně → Марианске-Лазне
J j Ja ja Je je Jo jo Ju ju, Jů jů	й – na konci slova a po souhláskách я - na začátku slova a po samohláskách ья - po souhláskách Е е – na začátku slova a po samohláskách ье – po souhláskách Йо ъо – na začátku slova ѣ – po samohláskách ье – po souhláskách ю – na začátku slova a po samohláskách ью - po souhláskách	Znojmo → Зноймо Janov → Янов Hajany → Гаяни Patokryje → Патокрие Rájec-Jestřebí → Раец-Естршеби Josefov → Йосефов Kujov → Киѣв Juliánov → Юлианов
K k	К к	Kralovice → Краловице
L l	ль - na konci slova a před souhláskami	Telnice → Тельнице

⁹²http://is.muni.cz/th/391622/ff_b/Problemy_peredaci_toponimov_Juznomoravskoj_oblasti_v_russkich_te_kstach, staženo dne: [2014-11-20]

	Л л – před samohláskami	Libochovice → Либоховице
M m	М м	Chomutov → Хомутов
N n	Н н	Blansko → Бланско
Ň ň	нь – na konci slova a před souhláskami н – před souhláskami	Plzeň → Пльзень Vodňany → Водняни
O o, Ó ó	О о ё – po d', t', ň	Olomouc → Оломоуц Mašťov → Маштёв
P p	П п	Písek → Писек
R r	Р р	Tábor → Табор
Ř ř	Рж рж Рш рш – po neznělých souhláskách	Břeclav → Бржецлав Přerov → Пршеров
S s	С с	Sokolov → Соколов
Š š	Ш ш	Benešov → Бенешов
T t	Т т	Tachov → Тахов
Ť ť	ть – před souhláskami a na konci slova Т т – před samohláskami	Unhošť → Унгошь Košťany → Коштяни
U u, ů, Ú ú	У у ю – po d', t', ň	Rousínov → Роусинов Ústí nad Labem → Усти-на-Лабе Drahoňův Újezd → Драгонюв-Уезд
V v, W w	В в	Trutnov → Трутнов
X x	Кс кс	Xaverov → Ксаверов
Y y, Ý ý	и – v odborné literatuře a v kartografii (v umělecké literatuře a publicistice jsou možné výjimky) ы – uprostřed názvů se slovanskými kořeny a na konci zeměpisných názvů, které mají formu množného čísla	Knyk → Кник Velký Šenov → Вельки-Шенов Litomyšl → Литомышль Vinohrady → Вынограды Karlovy Vary → Карловы Вары Rokycany → Рокицаны
Z z	З з	Zlín → Злин
Ž ž	Ж ж	Židlochovice → Жидлоховице

5.3. PŘEJÍMÁNÍ RUSKÝCH TOPONYM DO ČEŠTINY

V předchozí části jsme věnovali pozornost českým toponymům, v této části naší diplomové práce se však budeme zabývat městy, pohořími, horami a také řekami Ruské federace. V níže uváděných tabulkách porovnáme jejich ruskou podobu s českou a poté se pokusíme zjistit, jakým typem překladatelské transformace byl daný název do češtiny převeden, tzn., zda při konkrétním přejímání byla použita transkripce, transliterace, nebo bylo toponymum do češtiny přeloženo.

5.3.1. NÁZVY RUSKÝCH MĚST V ČEŠTINĚ

RUSKÝ NÁZEV	ČESKÝ NÁZEV	TYP TRANSFORMACE
Архангельск	Archangelsk	transkripce
Благовещенск	Blagověščensk	transkripce
Владимир	Vladimir	transliterace
Волгоград	Volgograd	transliterace
Воронеж	Voroněž	transkripce
Иваново	Ivanovo	transliterace
Иркутск	Irkutsk	transliterace
Калининград	Kaliningrad (Královec)	transliterace (překlad)
Кострома	Kostroma	transliterace
Краснодар	Krasnodar	transliterace
Красноярск	Krasnojarsk	transkripce
Красный Холм	Krasnyj Cholm	transliterace
Москва	Moskva	transliterace
Новороссийск	Novorossijsk	transliterace
Санкт-Петербург	Petrohrad	překlad
Сочи	Soči	transliterace
Улан-Удэ	Ulan-Ude	transliterace
Уфа	Ufa	transliterace
Челябинск	Čeljabinsk	transkripce

Ruské město *Благовещенск* se převádí do češtiny pomocí transkripce jako *Blagověščensk*, kde ruské písmeno *щ* je v češtině vyslovováno dvěma hláskami *š* a *č*.

Jako příklad transliterace můžeme uvést například ruské toponymum *Волгоград*, které má v češtině podobu *Volgograd* (*В-о-л-г-о-г-р-а-д* → *V-o-l-g-o-g-r-a-d*).

Hlavním městem Kaliningradské oblasti je *Kaliningrad*, jehož originální ruská podoba je *Калининград*. V českém jazyce se setkáváme jak s transliterovanou variantou - *Kaliningrad*, tak s českou podobou názvu tohoto města *Královec*.

Město *Санкт-Петербург*, které bylo v letech 1712–1917 hlavním městem Ruského impéria, změnilo během své existence svůj název hned několikrát. V první fázi svého založení dostalo název *Sankt-Pitěr-Burch* (*Санкт-Питер-Бурх*), z nizozemštiny *Sankt-Pieterburch*. Již po několika letech se však ujal poněmčený

název *Sankt-Petěrburg*. V letech 1914–1924 město neslo oficiální název *Petrograd* (*Петроград*), ale po smrti V. I. Lenina v roce 1924 bylo opět přejmenováno, a to na *Leningrad* (*Ленинград*). Po rozpadu Sovětského svazu roku 1991 se město vrátilo k dřívějšímu oficiálnímu názvu *Sankt-Petěrburg* (rusky *Сáнкт-Петербур́г*). Většina světových jazyků název města překládá (např. anglicky *Saint Petersburg*, španělsky *San Petersburgo*, maďarsky *Szentpétersvár*).⁹³ Do češtiny se v současné době překládá jako *Petrohrad*, což se nám může jevit jako transkripční typ přejímání dřívějšího názvu města *Петроград*.

Co se týče přejímání názvů ruských měst do češtiny, z tabulky uvedené výše je zjevné, že převládá transliterace (69 %), dále pak transkripce (26 %) a překlad (5 %).

5.3.2. NÁZVY RUSKÝCH POHOŘÍ A HOR V ČEŠTINĚ

RUSKÝ NÁZEV	ČESKÝ NÁZEV	TYP TRANSFORMACE
Алтайские горы	Altaj	překlad
Белуха	Bělucha	transkripce
Гора Народная	Narodnaja	transkripce
Дыхтау	Dychtau	transliterace
Иремель	Iremel	transliterace
Кавказ	Kavkaz	transliterace
Саяны (Саянские горы)	Sajany	transkripce
Танну-Ола	Tannu-Ola	transliterace
Тункинские Гольцы	Tunkinské Golce	transkripce
Уральские горы	Ural	překlad
Хибины	Chibiny	transliterace
Холат-Сяхыл (Холатчахль)	Cholat Sjachyl	transliterace
Эльбрус	Elbrus	transkripce
Ямантау	Jamantau	transliterace

Hora *Дыхтау*, která se nachází v Kabardsko-balkarské republice Ruské federace, se do češtiny převádí pomocí transliterace jako *Dychtau* (*Д-ы-х-т-а-у* → *D-y-ch-t-a-u*).

⁹³ <http://cs.wikipedia.org/wiki/Petrohrad>

Pohoří *Тункинские Гольцы* nese v češtině počeštěný název *Tunkinské Golce*, jehož převod do češtiny byl proveden prostřednictvím transkripce a připojením české koncovky *-é* k přídavnému jménu a koncovky *-e* k jménu podstatnému.

Geografickou hranici mezi Evropou a Asií tvoří pohoří *Уральские горы* v češtině známé jako pohoří *Ural*. Jedná se tedy o počeštěný název tohoto ruského pohoří.

Z tabulky uvedené výše lze vyčíst, že nejčastějším typem transformace při přejímání názvů ruských pohoří a hor do českého jazyka je transliterace (50 %) a v těsném závěsu následuje transkripce (41 %). Dále byl v excerpovaném materiálu zastoupen také překlad (9 %).

5.3.3. NÁZVY RUSKÝCH ŘEK V ČEŠTINĚ

RUSKÝ NÁZEV	ČESKÝ NÁZEV	TYP TRANSFORMACE
Алдан	Aldan	transliterace
Амур	Amur	transliterace
Ангара	Angara	transliterace
Виллюй	Viljuj	transkripce
Витим	Vitim	transliterace
Волга	Volha	překlad
Дон	Don	transliterace
Енисей	Jenisej	transkripce
Инди́гирка	Indigirka	transliterace
Иртыш	Irtyš	transliterace
Колыма	Kolyma	transliterace
Лена	Lena	transliterace
Нижняя Тунгуска	Dolní Tunguska	překlad + transliterace
Обь	Ob	transkripce
Ока	Oka	transliterace
Оле́нок	Oleňok	transkripce
Печора	Pečora	transliterace
Подкаменная Тунгуска	Podkamenná Tunguska	překlad + transliterace
Урал	Ural	transliterace

Ruská řeka *Ангара* se do češtiny převádí pomocí transliterace jako *Angara*, tedy *А-н-г-а-р-а* → *A-n-g-a-r-a*.

Při převodu ruské řeky *Вилуя* do češtiny se používá transkripční typ překladatelské transformace. Ruská hláska *ю* se do češtiny převádí pomocí dvou českých hlásek *j* a *u*, což odpovídá ruské výslovnosti této řeky, tj. *Viljuj*.

Ruská řeka *Volha*, rusky *Волга*, je počeštěnou podobou jejího původního názvu v ruštině. Může však jít také o transkripční typ překladatelské transformace.

Нижняя Тунгуска je ruská řeka, která je v češtině známá pod názvem *Dolní Tunguska*. První část toho názvu byla do ruštiny přeložena, tj. *нижняя* v češtině znamená *dolní, spodní*, a druhá část *Тунгуска* byla do češtiny přetransliterována jako *Tunguska*.

Názvy ruských řek se do češtiny nejčastěji přejímají, jak můžeme vidět v tabulce výše, pomocí transliterace, a to dokonce v necelých 70 %, v četnosti následuje transkripce (26 %) a překlad (5 %).

5.4. TRANSLITERACE AZBUKY PODLE ČSN ISO 9

„Tato norma zavádí systém transliterace znaků cyrilice, které tvoří abecedy slovanských a neslovanských jazyků, do latinky, a to v souladu se zásadami řetězové konverze, která umožní mezinárodní výměnu informací, zejména elektronickými prostředky.“⁹⁴

CYRILICE	LATINKA	PŘÍKLAD
А, а	A, a	адрес – adres
Б, б	B, b	баба – baba
В, в	V, v	вы – vy
Г, г	G, g	голова – golova
Д, д	D, d	да – da
Е, е	E, e	еда – eda
Ё, ё	Ě, ě	ёлка – ělka
Ж, ж	Ž, ž	журнал – žurnal
З, з	Z, z	звезда – zvezda
И, и	I, i	книга – kniga
Й, й	J, j	первый – pervyj
К, к	K, k	как – kak
Л, л	L, l	липа – lipa
М, м	M, m	муж – muž

⁹⁴ http://www.technicke-normy-csn.cz/010185-csn-iso-9_4_65539.html, staženo dne: [2014-11-20]

Н, н	N, n	нижний – nižnij
О, о	O, o	общество – obščestvo
П, п	P, p	пара – para
Р, р	R, r	рыба – ryba
С, с	S, s	сестра – sestra
Т, т	T, t	товарищ - tovariš
У, у	U, u	утро – utro
Ф, ф	F, f	физика – fizika
Х, х	H, h	химический – himičeskij
Ц, ц	C, c	центральный – central'nyj
Ч, ч	Č, č	часы – časy
Ш, ш	Š, š	школа – škola
Щ, щ	Ŝ, ŝ	щит – ŝit
ъ	"	объявление – ob"âvlenie
Ы, ы	Y, y	был – byl
ь	'	альбом – al'bom
Э, э	Ě, ě	это – èto
Ю, ю	Ů, ů	южный – ůžnyj
Я, я	Â, â	яма – âma

5.5. PŘEJÍMÁNÍ ANGLICKÝCH TOPONYM DO RUŠTINY

V této kapitole se budeme zabývat problematikou přejímání anglických názvů do ruštiny. S excerpovanými anglickými toponymy budeme pracovat stejným způsobem jako s toponymy v předešlých kapitolách. Tzn., že anglická toponyma rozdělíme na města, pohoří, hory a řeky. Námi vybraná toponyma budeme prezentovat v tabulkách a porovnáme je s ruskou podobou názvu. Dále se pokusíme určit, o jaký typ překladatelské transformace při jejich převodu do ruštiny se jedná.

5.5.1. NÁZVY ANGLICKÝCH MĚST V RUŠTINĚ

ANGLICKÝ NÁZEV	RUSKÝ NÁZEV	TYP TRANSFORMACE
Bath	Бат	transkripce
Birmingham	Бирмингем	transkripce
Brighton	Брайтон	transkripce
Bristol	Бристоль	transkripce
Burton upon Trent	Бартон-апон-Трент	transkripce
Cambridge	Кембридж	transkripce

Deal	Дил	transkripce
Durham	Дарем	transkripce
Kingston upon Hull	Халл (Кингстон-апон-Халл)	transkripce
Leigh-on-Sea	Ли-он-Си	transkripce
London	Лондон	transkripce
Manchester	Манчестер	transkripce
Plymouth	Плимут	transkripce
Preston	Престон	transliterace
Saint Albans	Сент-Олбанс	transkripce
Windsor	Виндзор	transkripce
Woking	Уокинг	transkripce
Woodstock	Вудсток	transkripce
York	Йорк	transkripce

Anglická města se ve většině případů převádějí do ruštiny pomocí transkripce. Jen malé procento těchto toponym bývá přejímáno jiným způsobem. Tzn., že ruština převádí anglické názvy měst podle jejich originální anglické výslovnosti.

Např. výslovnost anglického města *Manchester* podle anglického výkladového slovníku Oxford Advanced Learner's Dictionary zní ['mæntʃɪstə], což prakticky odpovídá zápisu ruské podoby názvu *Манчестер*. V angličtině však neexistují přesná pravidla pro převod jednotlivých hlásek. Určité písmeno se v různých slovech může převádět i několika způsoby, což při převádění do ruštiny může způsobit řadu komplikací.

V téměř všech uvedených případech byla při převodu anglických měst do ruštiny použita transkripce. Ale například při přejímání anglického města *Preston* do ruštiny jde spíše o transliteraci (*P-r-e-s-t-o-n* → *П-р-е-с-т-о-н*).

Co se týče četnosti překladatelských transformací u přejímání názvů anglických měst do ruštiny, je z tabulky uvedené výše zjevné, že nejčastějším typem je transkripce (95 %). V excerpovaném materiálu jsme se však setkali také s transliterací.

5.5.2. NÁZVY ANGLICKÝCH POHOŘÍ A HOR V RUŠTINĚ

ANGLICKÝ NÁZEV	RUSKÝ NÁZEV	TYP TRANSFORMACE
Black Mountains	Блэк-Маунтинс	transkripce
Cambrian Mountains	Кембрийские горы	překlad
Cross Fell	Кросс-Фелл	transliterace
Cumberland Mountains	Камберлендские горы	překlad
Dartmoor	Дартмур	transkripce
Cheviot Hills	Чевииот-Хилс	transkripce
Pennines	Пеннинские горы	překlad
Scafell Pike	Скофел-пайк	transkripce
Skiddaw	Скиддоу	transkripce
Snaefell	Снэфелль	transkripce
Snowdon	Сноудон	transkripce
Walla Crag	Уолла-Крэг	transkripce
White Cliffs of Dover	Белые скалы Дувра	překlad

Podobná pravidla, jako u převodu anglických měst do ruštiny, platí také u přejímání anglických pohoří, hor a řek. Typy přejímání těchto toponym jsou však mnohem různorodější. V uvedených excerptech se objevují také případy, kdy se dané toponymum do ruštiny také překládá nebo má svou ruskou podobu. Například pohoří Kambrické hory, anglicky *Cambrian Mountains*, získávají při přejímání ruskou podobu a překládají se jako *Кембрийские горы*. Stejným způsobem se přejímají toponyma jako například: *Cumberland Mountains* → *Камберлендские горы*, *Pennines* → *Пеннинские горы* atd.

Z tabulky uvedené výše můžeme vyčíst, že nejčastěji se při přejímání názvů anglických pohoří a hor setkáváme, stejně jako u předchozí podkapitoly, s transkripcí (61 %), dále pak s překladem (31 %) a transliterací (8 %).

5.5.3. NÁZVY ANGLICKÝCH ŘEK V RUŠTINĚ

ANGLICKÝ NÁZEV	RUSKÝ NÁZEV	TYP TRANSFORMACE
Avon	Эйвон (Авон)	transkripce
Axe	Акс	transkripce
Brent	Брент	transliterace
Caldew	Колдью	transkripce
Culm	Калм	transkripce
Dart	Дарт	transliterace
Derwent	Деруэнт	transkripce
East Dart River	Восточный Дарт	překlad + transliterace
Great Ouse	Грейт-Уз	transkripce
Lowther	Лаутер	transkripce
Medway	Медуэй	transkripce
Monnow	Монноу	transkripce
Nene	Нин	transkripce
Plym	Плим	transkripce
Ravensbourne	Рейвенсборн	transkripce
Severn	Северн	transliterace
Thames	Темза	překlad
Tyne	Тайн	transkripce

U výše uvedené skupiny toponym dochází k přejímání názvů do ruštiny přibližně stejným způsobem jako u předešlých případů. Větší část těchto toponym se do ruštiny přejímá pomocí transkripce, tj. podle jejich výslovnosti originálu. Můžeme se však setkat také s případy, kdy se dané toponymum do ruštiny překládá. Například anglická řeka *Thames* má v ruštině svůj vlastní překlad. Její ruský název *Темза* je zdomácnělou podobou anglického názvu, který se překládá podle jistých historických zvyklostí.

Další typ překladatelské transformace představuje název anglické řeky *East Dart River*. Jde o kombinaci překladu a transliterace, kdy slovo *Dart* se do ruštiny transliteruje jako *Дарт* a slovo *East* je do ruštiny přeloženo pomocí přídavného jména *Восточный*. Název této anglické řeky se tedy do ruštiny převádí jako *Восточный Дарт*.

Díky analýze excerpovaného materiálu jsme došli k závěru, že při přejímání názvů anglických řek do ruského jazyka jednoznačně převládá, stejně jako v předchozích případech, transkripce (72 %) následovaná transliterací (19 %) a překladem (9 %).

5.6. PŘEJÍMÁNÍ ANGLICKÝCH TOPONYM DO ČEŠTINY

Poslední kapitolu naší diplomové práce věnujeme problematice přejímání anglických toponym, tj. měst, pohoří, hor a řek, do češtiny. Oba zmíněné jazyky používají stejný typ písma (tj. latinku), a proto při jejich převodu nelze použít transliteraci, protože tento postup přejímání se užívá především při převádění mezi různými grafickými systémy. Anglické názvy se tedy do češtiny buď překládají (počešťují), nebo se ponechávají v původní podobě. O skutečnosti, zda zeměpisné jméno přeložíme, „počeštíme“ nebo ponecháme v původní nepřeložené podobě, rozhoduje především povaha objektu. Přírodní útvary si ve většině případů ponechávají původní název, nebo se k názvu připojí pouze česká koncovka. Výjimkou mohou být některé případy jmen, která jsou již delší dobu v češtině vžita, tj. exonyma, o kterých jsme psali již v předešlých kapitolách.

5.6.1. NÁZVY ANGLICKÝCH MĚST V ČEŠTINĚ

ANGLICKÝ NÁZEV	ČESKÝ NÁZEV	PŘEVOD DO ČEŠTINY
Bath	Bath	ponechání původní podoby
Birmingham	Birmingham	ponechání původní podoby
Brighton	Brighton	ponechání původní podoby
Bristol	Bristol	ponechání původní podoby
Burton upon Trent	Burton upon Trent	ponechání původní podoby
Cambridge	Cambridge	ponechání původní podoby
Deal	Deal	ponechání původní podoby
Durham	Durham	ponechání původní podoby
Kingston upon Hull	Kingston upon Hull	ponechání původní podoby
Leigh-on-Sea	Leigh-on-Sea	ponechání původní podoby
London	Londýn	překlad („počeštěná“ vžitá podoba názvu)

Manchester	Manchester	ponechání původní podoby
Plymouth	Plymouth	ponechání původní podoby
Preston	Preston	ponechání původní podoby
Saint Albans	Saint Albans	ponechání původní podoby
Windsor	Windsor	ponechání původní podoby
Woking	Woking	ponechání původní podoby
Woodstock	Woodstock	ponechání původní podoby
York	York	ponechání původní podoby

Z výše uvedené tabulky, ve které jsou uvedeny příklady námi excerpovaných anglických měst, je zřejmé, že téměř všechna anglická města zůstávají při převodu do češtiny ve své původní podobě (95 %). Výjimkou je například hlavní město Velké Británie *Londýn*, anglicky *London*, jehož česká podoba je v českém jazyce již dlouho vžita a jedná se tedy o exonymum.

5.6.2. NÁZVY ANGLICKÝCH POHOŘÍ A HOR V ČEŠTINĚ

ANGLICKÝ NÁZEV	ČESKÝ NÁZEV	PŘEVOD DO ČEŠTINY
Black Mountains	Black Mountains	ponechání původní podoby
Cambrian Mountains	Kambrické hory	překlad („počeštěná“ vžitá podoba názvu)
Cross Fell	Cross Fell	ponechání původní podoby
Cumberland Mountains	Kumbrické hory	překlad („počeštěná“ vžitá podoba názvu)
Dartmoor	Dartmoor	ponechání původní podoby
Cheviot Hills	Cheviotské vrchy	překlad („počeštěná“ vžitá podoba názvu)
Pennines	Penninské pohoří	překlad („počeštěná“ vžitá podoba názvu)
Scafell Pike	Scafell Pike	ponechání původní podoby
Skiddaw	Skiddaw	ponechání původní podoby
Snaefell	Snaefell	ponechání původní podoby
Snowdon	Snowdon	ponechání původní podoby
Walla Crag	Walla Crag	ponechání původní podoby
White Cliffs of Dover	Bílé doverské útesy	překlad

U tohoto druhu toponym (oronyma) se jména při přejímání do češtiny ponechávají v původní podobě. Překládají nebo „počešťují“ se jen názvy, jejichž česká podoba se v jazyce již vžila, například *Kambrické pohoří* nebo také *Penninské pohoří*. Anglické hory (vyvýšeniny) ponecháváme v jejich původní podobě.

Z tabulky uvedené výše je tedy zřejmé, že v češtině je nejčastějším typem přejímání názvů anglických pohoří a hor do češtiny ponechání její původní podoby (61 %) a dále pak překlad (39 %).

5.6.3. NÁZVY ANGLICKÝCH ŘEK V ČEŠTINĚ

ANGLICKÝ NÁZEV	ČESKÝ NÁZEV	PŘEVOD DO ČEŠTINY
Avon	Avona	ponechání původní podoby
Axe	Axe	ponechání původní podoby
Brent	Brent	ponechání původní podoby
Caldew	Caldew	ponechání původní podoby
Culm	Culm	ponechání původní podoby
Dart	Dart	ponechání původní podoby
Derwent	Derwent	ponechání původní podoby
East Dart River	východní Dart	překlad + ponechání původní podoby
Great Ouse	Great Ouse	ponechání původní podoby
Lowther	Lowther	ponechání původní podoby
Medway	Medway	ponechání původní podoby
Monnow	Monnow	ponechání původní podoby
Nene	Nene	ponechání původní podoby
Plym	Plym	ponechání původní podoby
Ravensbourne	Ravensbourne	ponechání původní podoby
Severn	Severn	ponechání původní podoby
Thames	Temže	překlad („počeštěná“ vžitá podoba názvu)
Tyne	Tyne	ponechání původní podoby

Jak můžeme vidět v uvedené tabulce, české podoby názvů anglických řek zůstávají při přejímání ve své původní podobě, jak je tomu také u přejímání anglických měst (95 %). S variantou „počešťování“ anglického názvu řeky se můžeme setkat, stejně jako v ruštině, u řeky *Temže*. Její originální pojmenování v angličtině zní *Thames*. Jak jsme se již zmínili, s podobným případem jsme se setkali také u přejímání anglických řek do ruštiny, kdy tato řeka měla jako jediná svou vlastní ruskou podobu. Řeka, která nese originální název *Thames*, se do ruštiny překládá jako *Темза*, do češtiny jako *Temže*.

ZÁVĚR

Cílem diplomové magisterské práce na téma „Toponyma – překlad cizojazyčných geografických názvů do češtiny a ruštiny“ bylo poskytnout co nejucelenější výklad toho, co jsme se o toponymech a také o jejich přejímání do češtiny a ruštiny dozvěděli z odborné literatury, a tyto poznatky srozumitelným způsobem prezentovat.

V prvních kapitolách jsme podali obecnou charakteristiku onomastiky, vědy, jejímž předmětem výzkumu jsou vlastní jména (*onyma*, *propria*). Nauka o vlastních jménech se začala plně rozvíjet od 50. - 60. letech 20. století. Do té doby byla onomastika pomocnou vědou historickou (geografická, sociologická, kulturní historie aj.), avšak v 60. - 70. letech 20. století se onomastika, především toponomastika a antroponomastika, začala řadit mezi samostatné lingvistické disciplíny.

Při klasifikaci onomastiky jsme vycházeli především z publikace Rudolfa Šrámka „Úvod do obecné onomastiky“, ve které se onomastika člení na geonomastiku, bionomastiku a chrématonomastiku, včetně jejich subdisciplín (např. toponomastika, andronomastika aj.).

Hlavním tématem naší diplomové práce byla toponyma, tedy geografická (zeměpisná) jména. Problematikou toponym se zabývá věda, která se nazývá toponomastika, jejímž hlavním cílem bádání je vznik, tvoření, rozšíření a povaha zeměpisných jmen. Podle Rudolfa Šrámka se toponyma dělí do dvou velkých skupin na ***Oikonyma*** (vlastní jména osídlených objektů: domy, skupiny domů, sídlišť, vsí, městeček, měst a jejich místních částí, hradů, zámků atd.) a ***Anoikonyma*** (vlastní jména neosídlených objektů), která se dále dělí do několika podskupin: *hydronyma* (vlastní jména pro bažiny, potoky, řeky, jezera, rybníky, vodní nádrže, moře, oceány, zálivy atd.), *oronyma* (vlastní jména pro vertikální členění zemského povrchu: vyvýšeniny, kopce, hory, skály, vrcholy, horstva, roviny atd.), *agronyma* (vlastní jména pro ekonomicky využívané plochy, např. pole, louky, lesy, pastviny, vinice atd.), *hodonyma* (vlastní jména pro komunikační spoje, tj. stezky, polní cesty, silnice), *choronyma* (vlastní jména pro části zemského povrchu, které nejsou pojmenovány anoikonymicky a které vznikly: a) *přirozeně* – pouště, regiony, světadíly; b) *lidskou činností* – země, státy, sdružení zemí, států, kraje, regiony, gubernie, okresy a jiné administrativní celky, národní parky atd.)

Dále jsme se v diplomové práci zabývali také exonymy. Ke zpracování této kapitoly nám sloužil například článek Milana Harvalíka s názvem „K problému klasifikace exonym“ publikovaný v roce 1998 ve vědeckém časopise Slovo a slovesnost

a článek „Vývojové etapy a současný stav české exonymie“ vydaný v témže roce v časopise Naše řeč. Termínem exonymum označujeme domácí podobu cizího zeměpisného jména. Jako první jej zavedl již v roce 1957 australsko-britský zeměpisec M. Aourousseauem a jeho užívání bylo dohodnuto na 2. konferenci OSN o standardizaci geografického názvosloví, která se konala v roce 1972 v Londýně. Termínem exonymum bylo nahrazeno do té doby běžně používané označení „vžitý název“ nebo v češtině také „tradiční domácí podoba cizího toponyma.“ Encyklopedický slovník češtiny definuje exonymum takto: **Exonymum** je domácí podoba cizího toponyma pro objekt ležící mimo území vlastního domácího jazyka: česky *Řezno, Mnichov, Řím* místo německého *Regensburg, München*, italského *Roma*. Opakem je **endonymum**, původní podoba cizího toponyma (*München* atd.).

V další kapitole jsme se seznámili se způsoby, jakými se cizojazyčná geografická jména přejímají do češtiny a ruštiny. Při přejímání zeměpisných jmen z cizích jazyků postupujeme několika způsoby, při nichž užíváme **překladatelské transformace** typu: a) **transpozice latinky** – jména psaná latinkou transponujeme (přenášíme) se všemi zvláštnostmi originálu; b) **transliterace** - tj. převádění z jiného hláskového (nebo slabičného) písma do latinky; transliterujeme (přepísmenkováváme) písmeno za písmenem, slabiku za slabikou bez ohledu k hláskové platnosti tak, aby bylo možné slovo kdykoliv přepsat zase do původní abecedy (transliterace tedy umožňuje zpětný přepis, ale neučí výslovnosti); c) **transkripce** – pomocí transkripce zachycujeme výslovnost v písmu ideografickém (čínském), nebo také v písmu hláskovém (nebo slabičném), v případě, kdy chceme zachytit správnou výslovnost slova, tedy její zvukovou stránku; jde o tzv. běžný přepis ruštiny, užívaný při přejímání ruských jmen do českého kontextu: *Berjovka, Gorkij, Tumeň*.

Přejímání převzatých cizích jmen a názvů do ruštiny je specifické především tím, že při přejímání do jazyka si zachovávají svou původní zvukovou podobu.

Následující kapitolu jsme věnovali jazykové charakteristice toponym, ve které jsme se zabývali především pravopisem ruských cizojazyčných toponym, dále pak kategorií rodu a také skloňováním cizích geografických jmen jak v ruštině, tak češtině.

V další části jsme se zabývali konkrétními případy přejímání českých a anglických toponym do ruštiny a také přejímáním ruských a anglických toponym do češtiny. Při našem průzkumu jsme pracovali celkově s 508 excerpty, která jsme získali především z map a atlasů a různých internetových článků. Tato excerpta jsme rozdělili do skupin na česká, ruská a anglická města, pohoří, hory a řeky. Z těchto excerpt jsme

vybrali část, kterou jsme prezentovali v abecedním pořadí v tabulkách. Uvedli jsme jejich originální název v daném jazyce, jejich přejatou podobu v češtině nebo ruštině a v poslední řadě jsme věnovali pozornost typu překladatelské transformace, pomocí které bylo dané toponymum do určitého jazyka přejímáno.

Náš excerpovaný materiál čítal celkově 508 excerpovaných položek. Z tohoto počtu bylo 138 českých měst, 20 českých pohoří a hor a 35 českých řek.

Z celkového počtu 138 českých měst bylo při přejímání do ruštiny 56 % měst převedeno pomocí transliterace (*Adamov*, rusky *Адамов*), 36 % pomocí kombinovaného typu transkripčně-transliteračního (*České Budějovice*, rusky *Ческе-Будеёвице*) a z 8 % šlo o transkripci (*Vyškov*, rusky *Вишков*). Při přejímání českých měst do ruštiny se v excerpovaném materiálu nevyskytoval žádný překlad českého města,

Při celkovém počtu 20 českých pohoří a hor bylo do ruštiny převedeno 35 % pomocí transliterace (*Krkonoše* rusky *Крконоше*), 18 % transkripcí (*Jeseníky*, rusky *Есеники*), 7 % smíšeným typem transkripčně-transliteračním (*Jizerské hory*, rusky *Йизерские горы*) a v 40 % šlo o překlad (*Krušné hory*, rusky *Рудные горы*, jedná se o překlad z němčiny).

Náš excerpovaný materiál čítal 35 českých řek. Z toho počtu bylo 77 % řek přejato transliterací (*Berounky*, rusky *Бероунка*), 13 % typem transkripčně-transliteračním (*Jihlava*, rusky *Йиглава*), 5 % bylo přeloženo (*Labe*, rusky *Эльба*) a 5 % bylo přejato pomocí transkripce (*Dyje*, rusky *Дие*).

Z celkového počtu 508 položek excerpovaného materiálu bylo 123 ruských měst, 20 ruských pohoří a hor a 35 ruských řek.

Z excerpovaných 123 ruských měst bylo 69 % do češtiny přejato transliterací (*Волгоград*, česky *Volgograd*), 26 % pomocí transkripce (*Благовещенск*, česky *Blagoveščensk*) a z 5 % šlo o překlad (*Санкт-Петербург*, česky *Petrohrad*).

Při celkovém počtu 20 excerpovaných ruských pohoří a hor bylo do češtiny přejato 50 % transliterací (*Дыхтау*, česky *Dychtau*), z 41 % šlo o transkripci (*Белуха*, česky *Bělucha*) a v 9 % se jednalo o překlad, přesněji řečeno „počeštění“ ruského názvu (*Уральские горы*, česky *Ural*).

Námi excerpovaný materiál dále obsahoval 35 položek názvů ruských řek. Z tohoto počtu bylo do češtiny přejato 70 % názvů pomocí transliterace (*Ангара*, česky *Angara*), 26 % transkripcí (*Вилуи*, česky *Viljuj*) a 5 % bylo „počeštěno“ (*Волга*, česky *Volha*).

Poslední část diplomové magisterské práce jsme věnovali problematice přejímání anglických názvů do ruštiny a češtiny. Z excerpovaného materiálu jsme získali 92 anglických měst, 20 anglických pohoří a hor a 25 anglických řek.

Z celkového počtu 92 anglických měst bylo do ruštiny pomocí transkripce přežato 95 % excerpovaných názvů (*Birmingham*, rusky *Бирмингем*, *Brighton*, rusky *Брайтон*, *Cambridge*, rusky *Кембридж* atp.) 5 % činilo přejímání pomocí transliterace (*Preston*, rusky *Preston*). Další typy transformace neměly v našem excerpovaném materiálu žádné zastoupení.

Z 20 položek excerpovaných anglických pohoří a řek bylo 61 % přežato transkripcí (*Black Mountains*, rusky *Блэк-Маунтинс*, *Dartmoor*, rusky *Дартмур*). Dalším typem, pomocí kterého se anglická pohoří a řeky do ruštiny přejímají, je jejich překlad, který měl 31% zastoupení (*White Cliffs of Dover*, rusky *Белые скалы Дувра*). Transliterace měla téměř zanedbatelné 8% zastoupení (*Cross Fell*, rusky *Кросс-Фелл*).

V excerpovaném materiálu se nacházelo 25 položek názvů anglických řek. Při jejich přejímání do ruštiny činila transkripce 72 % (*Medway*, rusky *Медуэй*, *Ravensbourne*, rusky *Рейвенсборн*). 19 % z celkového počtu anglických řek bylo převedeno pomocí transliterace (*Severn*, rusky *Северн*) a z 9 % šlo o překlad (*Thames*, rusky *Темза*).

V závěrečné kapitole jsme se zabývali přejímáním anglických toponym, tj. měst, pohoří, hor a řek, do češtiny, ke kterému nám posloužila stejná toponyma jako u přejímání do ruštiny. Při převádění anglických toponym do češtiny se ze 78 % ponechává název v původní anglické podobě a z 22 % se dané toponymum přeloží nebo získá českou podobu. Jde především o nám nejznámější anglická toponyma typu: *London*, česky *Londýn*, *Cambrian Mountains*, česky *Kambrické hory*, *Thames*, česky *Temže*.

РЕЗЮМЕ

Темой данной дипломной работы на соискание звания магистра является перевод иноязычных географических названий на русский и чешский языки. Целью дипломной работы на тему «Топонимы: перевод иноязычных географических названий на русский и чешский языки» является предоставить как можно более полное изложение того, что было выяснено в процессе изучения лингвистической и научной литературы о топонимах, а также об их усвоении в чешском и русском языках, и наглядная демонстрация данной информации.

В первых главах была предоставлена общая характеристика ономастики, науки, предметом изучения которой являются имена собственные (онимы), поскольку топонимы относятся именно к собственным именам. Исследования имен собственных начали развиваться в полной мере в 50-60-е годы XX века. Ранее ономастика была вспомогательной исторической дисциплиной (географическая, социологическая, культурная история и др.), однако в 60-70-е годы XX в. ономастика, в первую очередь топонимика и антропонимика, выделилась в самостоятельную лингвистическую дисциплину. Ономастика подразделяется на географическую ономастику, биологическую ономастику и хрематониимику, включая их разделы (например, топонимику, антропонимику и т.д.). Данная классификация почерпнута из книги Рудольфа Шрамека «Введение в общую ономастику».

Главной темой данной дипломной работы являются топонимы, т.е. географические названия. Проблематикой топонимов занимается раздел науки под названием топонимика, главной целью которого является изучение возникновения, образования, распространения и характера географических названий. Согласно Рудольфу Шрамеку, топонимы делятся на две большие группы: **Ойконимы** (имена собственные населенных пунктов: домов, групп домов, районов, деревень, сел, городов и их частей, замков, усадеб, мельниц, фабрик и т.д.) и **Анойконимы** (имена собственные ненаселенных объектов), далее подразделяющееся на несколько подгрупп: *гидронимы* (имена собственные болот, ручьев, рек, озер, прудов, водохранилищ, морей, океанов, заливов, каналов и т.д.), *оронимы* (имена собственные вертикального рельефа земной поверхности: возвышенности, холмы,

горы, скалы, вершины, горные цепи, долины, равнины и т.п.), *агроонимы* (имена собственные экономически используемых поверхностей, напр. полей, нив, лугов, лесов, пастбищ, виноградников, полей хмеля и т.п.), *годонимы* (имена собственные путей сообщения, т.е. троп, грунтовых дорог, дорог; имена собственные сооружений, связанных с дорогами, например, мостов, пешеходных мостов, железных дорог, аэропортов, портов, причалов и т.д.), *хоронимы* (имена собственные частей земной поверхности, которые не были названы по принципу анойконимов и возникшие:

а) *естественным образом* – пустыни, регионы, континенты; б) *в результате деятельности человека* – страны, государства, объединения стран, государств, республики, регионы, губернии, районы и другие административные единицы, национальные парки и т.д.)

Далее дипломная работа рассматривает экзонимы. Данный термин используется для обозначения переводной формы иностранного географического названия. Экзонимы являются частью географических имен собственных (топонимов), которые, относясь к населенным и ненаселенным объектам (города, горные массивы, реки и т.п.), находящимся за границами чешской языковой территории, при переводе на чешский язык были в различной степени и различным образом адаптированы к чешской фонетической, морфемной и, в первую очередь, словообразовательной структуре имен собственных. Обозначение «экзоним» ввел в 1957 году австралийско-британский географ М. Оруссе, а его использование было согласовано на второй конференции ООН о стандартизации географических названий, которая прошла в 1972 году в Лондоне. Термин «экзоним» заменил использовавшееся до этого обозначение «укоренившееся название», или в чешском языке также «традиционная отечественная форма иностранного топонима». Энциклопедический словарь чешского языка определяет экзоним следующим образом: «**Экзоним** это укоренившаяся форма иностранного топонима для обозначения объекта, находящегося вне территории данного языка: в чешском языке *Řezno, Mnichov, Řím* вместо немецкого *Regensburg, München*, итальянского *Roma*. Противоположностью является **эндоним**, изначальная форма иностранного топонима (*München* и т.д.)».

В некоторых случаях происходит ошибочное и необоснованное деление на топонимы и экзонимы. Топонимы, однако, являются вышестоящей категорией по отношению к экзонимам, а экзонимы являются лишь специфической группой,

подмножеством топонимов, поскольку каждый экзоним в то же время является топонимом.

Далее в дипломе была произведена попытка объяснить причины возникновения всех экзонимов, не только в чешском, но и в других языках. В основе явления лежат внеязыковые причины. Местное наименование иностранного географического объекта возникает в случае, когда местное население вступает в близкий контакт с данным объектом и, таким образом, считает необходимым каким-либо образом обозначать его, с целью отличить данный объект от остальных объектов того же типа. Возникновение и существование экзонимов уже с давних времен связано с развитием международных отношений, как политических и экономических, так и с проникновением религиозных влияний, культурными контактами и не в последнюю очередь также с развитием средств массовой информации и уровнем образованности населения.

В отличие от внеязыковых причин возникновения, форма экзонима часто весьма отличается от исходной первоначальной формы, что происходит в результате разного типа и степени интеграции передаваемого имени собственного в систему перенимающего языка. Эти различия и разные уровни освоения в значительной мере продиктованы периодом, в котором происходит создание экзонима. В картографических произведениях в принципе соблюдается предпочтение эндонимов, однако в некоторых случаях приводятся и экзонимы. Их использование обусловлено соответствующими рекомендациями конференций ООН о стандартизации географических названий, а на картах они пишутся в скобках за эндонимами. Подобный подход к использованию экзонимов и эндонимов следует применять и пользователям языка. Говорящий должен быть способен различать ситуации, в зависимости от которых он использует первоначальную или местную форму топонима. Если акцент делается на точности и однозначной ориентации, следует использовать эндоним, в бытовом разговоре, наоборот, более уместен и естественен экзоним.

В следующей главе была рассмотрена проблематика того, какими способами иностранные географические названия передаются в русском и чешском языках. При передаче имен собственных из иностранных языков мы часто встаем перед вопросом, каким образом действовать. Может возникнуть целый ряд трудностей и проблем, например, когда мы переводим имена и когда мы оставляем их в изначальной форме.

При передаче иностранных географических названий на чешском языке на принятие решения, переводить ли географическое название, придать ему чешскую форму или оставить в изначальной форме, влияет в первую очередь характер объекта: континенты, страны, государства, большие природные объекты как правило имеют чешские формы (*Evropa, Asie, Srbsko, Německo, Korutany, Poruží, Tichý oceán, Severní moře, Dunaj, Rýn, Alpy, Pyreneje* и др.). В случае отдельных природных объектов (горы, реки и т.п.) и поселений мы принципиально оставляем их первоначальные названия: *Mont Blanc, Mississippi, Seina* (только чешское окончание), *Lienz* и др. Исключением могут быть некоторые случаи имен собственных, которые используются в чешском языке уже длительное время и являются общепринятыми (экзонимы), т.е. *Lisabon, Paříž, Brusel, Antverpy, Řím, Benátky, Kodaň, Londýn, Mnichov, Varšava* и др.

Передавая иноязычные имена собственные, мы применяем несколько подходов, при которых используем **переводческие трансформации** следующих типов: а) **транспозиция латинского алфавита** – названия, написанные на латинском алфавите мы транспонируем (переносим) со всеми особенностями оригинала. Таким образом мы действуем в первую очередь в случае географических карт. В беллетристике и газетах допускаются отступления (не обозначается польское *ł*, вместо румынского *ș* пишется *š* и т.п.); однако мы не можем просто выпускать диакритические знаки (польская буква *ą* переписывается как *-om-*: пол. *Dąbrowa*, сегодня *Doubrava u Karviné*); б) **транслитерация** – т.е. перевод из другого буквенного (или слогового) алфавита на латинский алфавит (кириллица, ирландский алфавит, арабское, коптское письмо, иврит); транслитерируется (переписывается побуквенно) буква за буквой, слог за слогом безотносительно фонетической формы, таким образом, чтобы было возможно в любое время снова переписать слово в исходном алфавите (т.е. транслитерация позволяет обратную транскрипцию, но не обучает произношению): *Berězovka, Gor'kij, Tjumen'*; в) **транскрипция** – с помощью транскрипции фиксируется произношение в идеографической письменности (китайский язык) или также в фонетических (или слоговых) алфавитах, в случаях, когда мы хотим фиксировать правильное произношение слова, то есть его звуковую форму; речь идет о т.н. обычной транскрипции русского языка, используемой при введении русских имен собственных в чешский контекст: *Berjozovka, Gorkij, Tumeň*.

В плане передачи иноязычных имен и названий русский язык специфичен в первую очередь тем, что при их введении в речевой оборот они сохраняют свою первоначальную языковую форму. В русском языке существует также несколько способов транслитерации, самые используемые из которых представлены в следующем разделе главы дипломной работы.

В настоящее время большинство иностранных слов и названий передаются в русском тексте графически с помощью **транскрипции**. Т.н. «практическая» транскрипция – это переписывание иностранных имен и названий с помощью орфографии языка перевода. При «практической» транскрипции мы используем обычные знаки (буквы) языка, на который мы переводим, без использования других дополнительных знаков, с сохранением звукового облика. В одной из русских публикаций, посвященной иноязычным именам, «практическая» транскрипция получает следующее определение: «Практическая транскрипция является средством включения слов одного языка в текст другого с приблизительным сохранением звукового облика этих слов. Неизбежность приблизительности практической транскрипции – следствие несовпадения ряда фонем в различных языках».

Следующим способом передачи иностранных слов в русском языке является **перевод**. Под переводом понимается перевод слов (текста) с одного языка на другой с помощью уже «готовых» языковых средств, т.е. происходит перенос иностранных слов с помощью слов, которые уже существуют в языке перевода. Перевод имен собственных в большинстве случаев невозможен. Тем не менее, при определенных обстоятельствах имена собственные, т.е. названия людей и названия географических объектов переводятся. Например, при переводе литературных произведений, в которых необходимо сохранить их стиль, с помощью русской лексики можно попытаться передать специфику внутренней формы соответствующего иностранного названия в данном контексте. В качестве примера можно привести перевод чешского горного хребта *Krušné hory*, в немецком языке известного под названием *Erzgebirge*, который на русский язык был переведен как *Рудные горы*. Данный русский перевод исходит из немецкого языка, где *Erz* в русском языке значит *руда*, а *Gebirge* – *горы*.

Четвертым способом является передача иностранных имен с помощью **транслитерации**. Транслитерация отличается от «практической» транскрипции своей простотой, а также возможностью введения дополнительных знаков.

Транслитерация обильно используется при составлении библиографических списков, каталогов и адресных справочников с иностранными именами и названиями. При транслитерации происходит явное искажение звукового облика иностранного имени. В качестве примера приведем транслитерацию чешского города *Karlovy Vary*, который переводится на русский язык в *Карловы Вары*. В вышеприведенном примере показана точная транслитерация латинского алфавита на кириллицу, т.е. замена отдельной буквы на букву русского алфавита.

Последним способом передачи является т.н. **«традиционная передача собственных имен»**. Речь не идет ни о переводе, транскрипции, ни о транслитерации (хотя в некоторых случаях она может напоминать один из вышеупомянутых способов передачи или также их комбинацию): ее суть состоит в том, что между передаваемым именем (или его частью) и его формой в языке, на котором мы это имя передаем, не существует какого-либо совпадения с современными языковыми правилами, но при передаче мы исходим из т.н. традиций русского языка. Таким образом, речь идет об историческом развитии данного слова в языке, т.е. название перенималось из какого-либо третьего языка: наименование *«Париж»* происходит из итальянского или польского языка, *«Финляндия»* из шведского или немецкого и т.п. Приведенный способ касается в первую очередь названий больших иностранных городов, как, например, *Париж* вместо *«Пари»*, как название должно было бы звучать согласно современным правилам. Далее используется название *Рим* вместо *«Рома»*, *Стамбул* вместо *«Истамбул»*, *Белград* вместо *«Београд»* и т.д., или можно также с данной традиционной передачей встретиться в случае названий некоторых государств. Например: *Франция* вместо *«Франс»*, *Греция* вместо *«Эллас»* или *«Эллада»*, *Финляндия* вместо *«Суоми»* и т.д. На примере приведенных примеров мы можем наблюдать, что в «традиционной передаче» могут быть искажены как одна буква, так и все название города или государства, а потому данный способ передачи может казаться обычным переводом.

Следующая глава посвящена языковой характеристике топонимов, в которой мы занимались в первую очередь правописанием русских иностранных топонимов, далее категорией рода, а также склонением иностранных географических имен как в русском, так и в чешском языке.

В чешском и русском языках существует т.н. согласование рода и окончания, что является основным принципом, согласно которому осуществляется родовая

классификация географического имени. Т.е. имя принимает род, характерный для парадигмы склонения, к которой оно принадлежит, например, город *Владивосток* в обоих языках мужского рода, *Москва* женского рода, *Иваново* среднего рода. Однако могут возникнуть отличия, в особенности у некоторых названий, заканчивающихся на мягкую или парную согласную. Самые значительные отличия между чешским и русским языком появляются в случае родовой классификации несклоняемых имен собственных. В чешском языке существует принципиальное правило, когда мы несклоняемое имя собственное классифицируем как существительное среднего рода. В русском же языке часто род определяется согласно категории, к которой данное существительное принадлежит по своему смысловому содержанию. Названия городов и островов обычно мужского рода, названия рек – женского и т.д. В некоторых случаях, тем не менее, мы можем отметить колебания в роде.

Таким образом, в чешском языке некоторые несклоняемые географические названия имеют другой грамматический род, чем в русском языке. Следующее отличие состоит в том, что в чешском языке склоняются некоторые названия, которые в русском языке являются несклоняемыми. Это, например, названия *Managua* и *Samoa* (в чешском языке женского рода), *Rio de Janeiro* (среднего рода), *Skopje* (бывает женского рода и склоняется как слово «*říže*»). Название *Ла-Манш/ La Manche* склоняется не только в русском языке, но и в чешском. В чешском языке несклоняемыми являются названия *Dachau*, *Dieppe*, *Fidži*, *Las Vegas*, а потому они принадлежат к среднему роду.

В следующей главе мы занимались конкретными случаями передачи чешских и английских топонимов в русском языке, а также передачей русских и английских топонимов в чешском языке. При нашем исследовании были использованы 508 выдержек из текстов, которые были получены в первую очередь из карт, атласов и различных статей из сети Интернет. Данные выдержки мы разделили на группы, в которых были чешские, русские и английские города, горные массивы, горы и реки. Из этих примеров были выбраны части, которые были представлены в алфавитном порядке в таблицах. Было приведено исходное название в данном языке, их перевод на русский или чешский язык, а в последнюю очередь был обозначен тип переводческой трансформации, с помощью которой был данный топоним передан в языке перевода.

В качестве иллюстрации приведем общую сводку данных в цифрах. Исследуемый материал насчитывал всего 508 примеров. Всего от данного количества 138 чешских городов, 20 чешских горных массивов и гор и 35 чешских рек.

Всего из данного количества 138 чешских городов при передаче на русский язык 56% городов было передано с помощью транслитерации (*Adamov*, по-русски *Адамов*), 36% с помощью комбинированного транскрипционно-транслитерационного типа (*České Budějovice*, по-русски *Ческе-Будеёвице*) а в 8% произошла транскрипция (*Vyškov*, по-русски *Вишков*). При передаче чешских городов на русский язык в выборке не было отмечено случаев перевода названия чешского города.

При общем числе 20 чешских горных массивов и гор на русский язык было передано 35% с помощью транслитерации (*Krkonoše* по-русски *Крконоше*), 18% с помощью транскрипции (*Jeseníky*, по-русски *Есеники*), 7% с помощью смешанного транскрипционно-транслитерационного способа (*Jizerské hory*, по-русски *Йизерские горы*), а в 40% случаев был выявлен перевод (*Krušné hory*, по-русски *Рудные горы*, перевод с немецкого).

Наша выборка содержала 35 чешских рек. Из них 77% рек было передано с помощью транслитерации (*Berounky*, по-русски *Бероунка*), 13% с помощью смешанного транскрипционно-транслитерационного способа (*Jihlava*, по-русски *Йиглава*), 5% было переведено (*Labe*, по-русски *Эльба*), а в 5% случаев была проведена транскрипция (*Duže*, по-русски *Дуе*).

Из всего количества 508 позиций выборочного материала было 123 русских городов, 20 русских горных массивов и гор и 35 русских рек.

Из выбранных 123 русских городов 69% в чешском языке было передано с помощью транслитерации (*Volgograd*, по-чешски *Volgograd*), 26% с помощью транскрипции (*Благовещенск*, по-чешски *Blagoveščensk*) а в 5% случаев был использован перевод (*Санкт-Петербург*, по-чешски *Petrohrad*).

При общем количестве 20 горных массивов и гор в выборке, на чешский язык было передано 50% с помощью транслитерации (*Дыхтау*, по-чешски *Dychtau*), в 41% случаев была использована транскрипция (*Белуха*, по-чешски *Bělucha*), а в 9% случаев был использован перевод, а точнее придание чешского облика русскому названию (*Уральские горы*, по-чешски *Ural*).

Выборка далее содержала 35 позиций названий русских рек. Из этого количества на чешский язык 70% названий было передано с помощью транслитерации, (*Ангара*, по-чешски *Angara*), 26% транскрипции (*Виллюй*, по-чешски *Viljuj*), а 5% приобрело чешскую форму (*Волга*, по-чешски *Volha*).

Последняя часть дипломной работы была посвящена проблематике передачи английских названий в русском и чешском языках. Для изучения выбранных английских топонимов был использован тот же подход, как и к топонимам в предыдущих главах. Т.е. английские топонимы были разделены на группы, в которых были города, горные массивы, горы и реки. Выбранные топонимы были представлены в таблицах, было проведено сравнение чешской и русской формы названия, а далее было определен тип переводческой трансформации при переводе на чешский и русский языки. Наша выборка состояла всего из 508 позиций, из которой было получено 92 английских городов, 20 английских горных массивов и гор и 25 английских рек.

Из всего количества 92 английских городов на русский язык с помощью транскрипции было передано 95% названий из выборки (*Birmingham*, по-русски *Бирмингем*, *Brighton*, по-русски *Брайтон*, *Cambridge*, по-русски *Кембридж* и т.п.) 5% составила передача с помощью транслитерации (*Preston*, по-русски *Preston*). Другие типы передачи не были представлены в нашей выборке.

Из 20 позиций выборки английских горных массивов и рек 61% было передано с помощью транскрипции (*Black Mountains*, по-русски *Блэк-Маунтинс*, *Dartmoor*, по-русски *Дартмур*). Следующим типом, с помощью которого осуществлялась передача английских гор и рек на русский язык, является их перевод, который составил 31% случаев (*White Cliffs of Dover*, по-русски *Белые скалы Дувра*). Транслитерация пришлась всего на 8% случаев (*Cross Fell*, по-русски *Кросс-Фелл*).

В выборочном материале содержалось 25 позиций названий английских рек. При их передаче транскрипция составила 72% (*Medway*, по-русски *Медуэй*, *Ravensbourne*, по-русски *Рейвенсборн*). 19% от всего количества английских рек было переведено с помощью транслитерации (*Severn*, по-русски *Северн*). В 9% случаев был произведен перевод (*Thames*, по-русски *Темза*).

В конце нашей дипломной работы мы занимались передачей английских топонимов, т.е. городов, горных массивов, гор и рек в чешском языке, для чего были использованы те же топонимы, как в случае передачи в русском языке.

Английский и чешский языки являются языками, которые используют одинаковый вид письменности (т.е. латинский алфавит), а потому при переводе невозможно использовать транслитерацию, поскольку данный вид передачи используется прежде всего при переводе между разными графическими системами. Английские названия, таким образом, либо переводятся (приобретают чешское звучание) на чешский язык, или сохраняют свою изначальную форму. Будет ли географическое название переведено, получит чешское звучание или будет оставлено в исходной форме, зависит в первую очередь от характера объекта. Природные объекты в большинстве случаев сохраняют исходное название, либо к названию присоединяется чешское окончание. Исключение составляют некоторые случаи названий, длительное время существующих в чешском языке, т.е. экзонимы.

При переводе английских топонимов на чешский язык в 78% случаев оставляется название в исходной английской форме, а в 22% случаев данный топоним переводится или получает чешскую форму. Речь идет в первую очередь о самых известных топонимах, как: *London*, по-чешски *Londýn*, *Cambrian Mountains*, по-чешски *Kambrické hory*, *Thames*, по-чешски *Temže*.

BIBLIOGRAFIE

NAUČNÁ LITERATURA:

BERÁNEK, T. a kol.: *Index českých exonym*, Praha 2006

ČÁSLAVKA, I., ŠTUSÁKOVÁ, H., VYSKOČILOVÁ, P.: *Vžitá česká vlastní jména geografická*, Praha 1981

HARVALÍK, M.: *K problému klasifikace exonym*. In: *Slovo a slovesnost*, 59, 1998, str.: 259 - 261

HARVALÍK, M.: *Vývojové etapy a současný stav české exonymie*. In: *Naše řeč*, 81, 1998, str.: 240 - 244

LUTTERER, I., ŠRÁMEK, R.: *Zeměpisná jména v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Havlíčkův Brod 2004

SEDLÁČEK, M.: *Zeměpisné názvy v novém Rusko-českém slovníku*. In: *Naše řeč*, 63, 1980, str.: 40 - 41

ŠMILAUER, V.: *Nauka o českém jazyku*, Praha 1972

ŠMILAUER, V.: *Úvod do toponomastiky*, Praha 1966

ŠRÁMEK, R.: *Cizí místní jména v češtině*. In: *Český jazyk na přelomu tisíciletí*. Fr. Daneš a kol., Praha 1997, ISBN 80-200-0617-6, str.: 280 - 281

ŠRÁMEK, R.: *Úvod do obecné onomastiky*, Brno 1999

АРТЕМОВ, А.: *К проблеме модернизации правил русской транслитерации чешских и чехизированных имен собственных*. In: *Новая русистика*. 2013, roč. 6, č. 1, s. 25-39, dostupné z WWW: <http://digilib.phil.muni.cz/handle/11222.digilib/128367> [2014-11-20]

ГИЛЯРЕВСКИЙ, С., СТАРОСТИН, Б.А.: *Иностранные имена и названия в русском тексте*, Москва 1969

ЖУЧКЕВИЧ, В. А.: *Топонимика*. Минск 1965

ЛЕВАШОВ, Е.А.: *Географические имена, Трудные случаи употребления*, Москва 2003

МУРЗАЕВ, Э. М.: *География в названиях*. Изд. 2-е. Москва 1982

МУРЗАЕВ, Э. М.: *Топонимика и география*. Москва 1995, ISBN 5-02-003602-1

НИКОНОВ, В. А.: *Введение в топонимику*. Изд. 2-е. Москва 2011

ISBN 978-5-382-01263-6.

НИКОНОВ, В.А.: *Краткий топонимический словарь*, Москва 1966

ПОПОВ, А. И.: *Географические названия: (Введение в топонимику)*. Москва 1965

ПОПОВ, С.А.: *Что такое ономастика?*, 2013 dostupné z WWW:
<http://www.onomastika.ru/terms/onomastika> [2014-03-12]

ПОСПЕЛОВ, Е. М.: *Топонимика и картография*. Москва: «Мысль», 1971

СУПЕРАНСКАЯ, А.В.: *Теория и методика ономастических исследований*.
Москва 2007

СУПЕРАНСКАЯ, А.В.: *Что такое топонимика?* Москва 1985

О Роскартографии, dostupné z WWW: www.roskart.rosreestr.ru/about/ [2014-09-23]

СУПРУНЕНКО, П. П., СУПРУНЕНКО, Ю. П.: *Топонимика*. Москва 2004,
ISBN 5-275-01028-1.

SLOVNÍKY:

Encyklopedický slovník češtiny, Nakladatelství: Lidové noviny 2002,
ISBN 80-7106-484-X

Geografický místopisný slovník světa, Nakladatelství: Academia, Praha 1993,
ISBN 80-200-0445-9

НИКОНОВ, В.А.: *Краткий топонимический словарь*, Москва 1966

ПОСПЕЛОВ, Е. М.: *Топонимический словарь. Около 1500 единиц*. Москва 2002,
ISBN 5-17-016407-6.

INTERNETOVÉ ZDROJE:

http://is.muni.cz/th/391622/ff_b/Problemy_peredaci_toponimov_Juznomoravskoj_oblasti_v_russkich_tekstach

<http://prirucka.ujc.cas.cz>

<http://www.technicke-normy-csn.cz>

<https://www.korpus.cz/>

www.cs.wikipedia.org

www.gramma.ru

www.gramota.ru

ZDROJE EXCERPOVANÉHO MATERIÁLU:

Školní atlas světa. Kartografie, Praha 1998, ISBN 80-7011-582-3

http://cs.wikipedia.org/wiki/Seznam_m%C4%9Bst_v_Rusku

<http://mesta.obce.cz/>

<http://www.celysvet.cz/nejvetsi-mesta-velka-britanie--great-britain>

<http://autotravel.ru/towns.php?l=5>

<http://autotravel.ru/countries.php>

<http://dic.academic.ru/dic.nsf/ruwiki/1468749>

<http://euro-map.com/karty-chehii/>

<http://www.tourister.ru/world/europe/czech-republic/map>

<http://www.tourister.ru/world/europe/united-kingdom/map>

ANOTACE

Příjmení a jméno autora:	Bc. Pavlína Chmielová
Název katedry a fakulty:	Katedra slavistiky, Filozofická fakulta
Název práce:	Toponyma – překlad cizojazyčných geografických názvů do češtiny a ruštiny
Vedoucí práce:	PhDr. Milena Machalová
Počet stran:	81
Počet znaků:	109 304
Počet titulů použité literatury:	28 (+ 7 internetových zdrojů)
Klíčová slova:	onomastika, toponomastika, toponyma, exonyma, endonyma, klasifikace, pravopis, skloňování, rod, transkripce, transliterace, překlad

Naše práce si klade za cíl poskytnout co nejucelenější výklad o cizojazyčných toponymech a jejich překladech do češtiny a ruštiny a tyto poznatky srozumitelným způsobem vyložit. První část práce se zabývá obecnou charakteristikou onomastiky, její krátkou historií, toponomastikou, a především samotnými toponymy a jejich klasifikací. Další část práce je věnována přejímání cizojazyčných geografických názvů do češtiny a ruštiny, jazykové charakteristice toponym, tj. pravopisu, skloňování a rodu. V závěrečné části byla provedena excerpce toponym z map, atlasů a internetových článků, poté byla excerpovaná toponyma rozdělena do skupin na česká, ruská a anglická města, pohoří, hory a řeky. Z těchto excerpt byla vybrána část, která byla prezentována v abecedním pořadí v tabulkách, kde byl uveden jejich originální název v daném jazyce, jejich přejatá podoba v češtině nebo ruštině a v poslední řadě byla věnována pozornost typu překladatelské transformace, pomocí které bylo dané toponymum do určitého jazyka přejímáno.